

MİLLÎ MÜCADELE'DE KARAMAN'DA YAŞANAN ASKERÎ VE EKONOMİK GELİŞMELERE DAİR BAZI TESPİTLER***Dr. Erol YÜKSEL, erolyuksel@kmu.edu.tr****Öz**

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi ile Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildi. Bundan sonra İtilaf Devletleri mütareke şartları dışında uygulamalarla Anadolu'da işgal hareketlerine başladı. Anadolu'da birçok haksızlığı ortaya çıkaran bu işgallerle birlikte yeni bir savaş dönemi ortaya çıktı. Mütareke Dönemi olarak bilinen bu süreçte Osmanlı Devleti, teslimiyetçi bir politika yürütürken Türk milleti ise Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Millî Mücadele'yi başlattı. Osmanlı Devleti için mütarekenin başlangıcı neredeyse kendi topraklarından bir geri çekilişti. Beraberinde gelen kargaşa ve yeniden yapılanma sürecinin Anadolu'daki birçok yerleşim yerine etkileri oldu. Bu çalışmada özellikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE) belgeleri ışığında mütareke ve Millî Mücadele'nin Karaman'a yansımaları incelendi. Bu kapsamda Karaman'daki askerî faaliyetler, Konya'daki ayaklanmaların Karaman'a yansımaları, Mandason-Arıkören arasında yaşanan tren faciası, zahire meselesi ve kazanın Millî Mücadele'ye katkısı ortaya konuldu. Bu bir bakıma belirtilen dönemde bir Anadolu kentinin askerî, ekonomik ve siyasi görünümü anlamına da gelmektedir. Araştırma gerek mahalli tarih araştırmalarına gerekse mütareke ve Millî Mücadele'nin Karaman'a ne şekilde yansıdığına anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Karaman, Zahire Meselesi, Mandason Tren Kazası.

SOME DETERMINATIONS ABOUT MILITARY AND ECONOMIC DEVELOPMENTS IN KARAMAN DURING THE NATIONAL STRUGGLE**Abstract**

Ottoman Empire left the first world war with the Mondros ceasefire agreement that was signed on 30 October 1918. After that, the enemy states started taking action on occupation of Anatolia. With these attacks brought up a lot of injustice, a new age of war had started. The Ottoman Empire in this age that was called the armistice, performed a submassive policy while Turkey started the independence war with the lead of Mustafa Kemal. For the Ottoman Empire, the beginning of the armistice age was almost a retreat. Chaos and restructure came along with this retreat and affected a lot of cities in Anatolia. In the light of General Staff Department of Military History and Strategic Survey (ATASE) documents, war of independence and the truce's reflection on Karaman were investigated. In this context, the contribution of events and things like military activity in Karaman, riots in Konya affecting Karaman, Arıkören-Mandason train tragedy, the grain issue and the accident were brought up. In a way, this means the martial, economical and political appearance of a city in Anatolia. This research will help with understanding of local historical research even truce and the war of independence's effects on Karaman.

Keywords: National Struggle, Karaman, Grain Issue, Mandason Train Accident.

*Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0003-3029-2342
Araştırma Makalesi. Sayfa Sayısı:384-414

Makale Geliş Tarihi: 05.02.2021

Makale Kabul Tarihi: 26.02.2021

1. Giriş

Karaman, tarihi süreçte Anadolu'yu Kilikya'ya bağlayan yolların kavşak noktalarından biri konumundaydı. Özelde, Sertavul Geçidi aracılığıyla Anadolu'nun iç kesimlerini Akdeniz'e bağlayan ve tarihî öneme sahip Silifke-Mut-Karaman-Konya ticaret yolu ile Toroslar üzerinden güneye en kolay geçişi sağlayan coğrafi yapısı¹, Karaman'ı tarihin eski devrilerinden itibaren önemli bir yerleşim merkezi hâline getirdi². Karamanoğulları Dönemi'nde en parlak günlerini yaşayan Karaman, Millî Mücadele yıllarında yaklaşık 1300 haneden müteşekkil³ Anadolu'nun ortalama bir kazası görünümüne sahipti. 20. yüzyıl başlarında Bağdat Demir Yolu Hattı'nın bir parçası olması konumunu güçlendirdi ve özellikle Adana ile ekonomik etkileşimini artırırdu. Buna karşın Silifke ile azaldı. Kazada demir yolunun bulunması, Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ortaya çıkardığı askerî ve ekonomik gelişmelerin somut olarak yansıdığı Anadolu'daki yerleşim yerlerinden birisi olmasını sağladı. Mütareke sonrası Karaman, Anadolu'da yaşanan işgal faaliyetlerine doğrudan muhatap olmadı. Fakat işgallerin yansımalarının ve işgalci devletlerin faaliyetlerinin dolaylı olarak görüldüğü yerleşim yerlerinden biriydi. Mütarekenin başlarında özellikle askerî hareketliliğin yaşanmasının yanında kazanın ekonomik kaynakları itibariyle hem tahıl üretim merkezi olması hem de depolama kapasitesinin varlığı, Karaman ve çevresinde bulunan zahireye Fransızların ilgisini artırdı. Mütareke ile güneyde Fransızların işgal sahasını genişletmeleri Osmanlı Devleti'nin birtakım hızlı ve plansız kararlar almasını ortaya çıkardı. Böylesine bir durumun örneği olarak Karaman demir yolu hattı üzerinde dönemin en büyük tren facialarından biri yaşandı. Ayrıca kaza merkezinin gerek konumu gerekse tarihî yapısı nedeniyle Millî Mücadele'nin bütün safhalarının yansıdığı bir merkez oldu. Çalışma arşiv belgeleri çerçevesinde Millî Mücadele dönemi Karaman'ndaki gelişmeleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. Mondros Mütarekesi Sonrası Karaman'daki Askerî Faaliyetler

Birinci Dünya Savaşı sonlarında Adana'da 2 ve 7. Ordu ile bu orduların bağlı bulunduğu Yıldırım Orduları bulunmaktaydı. Mondros Mütarekesi gereği Osmanlı ordusunun terhis edilmesi gerekmektedir. Gerek bu durum gerekse mütarekenin imzalanmasının hemen akabinde güneyde başlayan işgal faaliyetleri üzerine Osmanlı Devleti, orduları ve bunlara bağlı her türlü teçhizatı hızlı

¹ Metin Tuncel, "Karaman", *DİA*, C. 24, s. 444-445.

² Mehmet Kurt, *Eskiçağda Karaman*, Murat Kitabevi Yay., Ankara 2007, s. 69-70.

³ Millî Mücadele Dönemi Karaman'ının genel görünümü hakkında detaylı bilgi için bkz. Sapançalı H. Hüseyin, *Karaman Ahval-i İctimaiyye, Coğrafiyye ve Tarihiyyesi*, (Yay.) İbrahim Güler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 21-22.

bir şekilde Anadolu'nun iç kesimlere taşınmak istedi. Bu kapsamda 2. Ordu'nun da Konya'ya taşınarak 12. Kolordu'nun oluşturulmasına karar verildi. Aralık 1918'de iklim şartlarının da etkisiyle güç koşullar altında 2. Ordu, Adana'yı boşaltmaya başladı. Başlayan askerî hareketlilik Adana-Konya tren yolu hattı üzerinde bulunan Pozantı, Ulukışla, Ereğli ve Karaman'a da yansıdı. Bundan sonra 12. Kolordu'nun karargâh merkezi Konya oldu. 12. Kolordu'ya bağlı 41. Tümen Karaman'a, 56. Tümen Akşehir'e, 11. Tümen Niğde'ye konuşlandırıldı⁴.

2. Ordunun karargâhı ve bağlı birliklerinin Adana'dan nakli esnasında yapılan planlamaya göre Karaman ve Ayrancı bir iaşe ve konaklama merkeziydi⁵. Mondros sonrası oluşan askerî hareketliliğin Karaman ve çevresine yansımaları, demir yolu hattı üzerinde benzeri yerlerin olması ve II. Ordu'nun karargâhının Konya'ya hızlı ve olağanüstü şartlarda nakli nedeniyle ordu mensupları arasında disiplinsizlikleri ortaya çıktı. Bunun ilk örneği Aralık 1918'in ilk haftasında Karaman ve Kaşınhanı istasyonlarında yaşandı. Askerler, trende kömürün bitmesi üzerine protesto mahiyetinde istasyon ve bahçesini çevreleyen ahşap koruma kazıklarını söktüler, bununla da yetinmeyerek trenlerin makine ateşini söndürmek için kullanılan tulumaların kömürlerini alarak istasyona gelecek diğer trenleri sudan mahrum bıraktılar ve trenlerin hareketi sağlanamazsa istasyondaki her şeyi yağma edecekleri tehdidinde dahi bulundular⁶.

Karaman'a konuşlandırılan 41. Tümen veya belgelerde geçen ismiyle 41. Fırka⁷, 131 ve 139. Alay ve bunlara bağlı taburlardan oluşuyordu. Fakat kazaya zamansız ve aniden gelen bu askerî birliklerin malzeme ve yerleşmeleri için gerekli fiziki mekân kazada yeterli değildi⁸. Bu bakımdan 131. Alay'ın bütün efradı, temizlenme ve tamir edilmesi koşuluyla Paşa Camii⁹'ne yerleştirildi. Yine fırkanın silahları önce istasyon yolu üzerinde bir camiye; daha sonra ise kaza dışında kapalı bir cami tamir edilmek suretiyle buraya taşındı¹⁰. Fırka gazinosu, kazada asayişin sürdürülmesi için oluşturulmuştu. Bu görevi için gerektiğinde polis, jandarma ve belediye başkanlığından da yardım

⁴ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 4, Güney Cephesi, Gnkur. Basımevi, Ankara 2009, s. 42; Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Yeniden Yapılanması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, 29-30.

⁵ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Katalogu (İSH-6), 256/105.

⁶ ATASE, İSH-6, 236/110.

⁷ 41. Fırka'ya bağlı birlikler Karaman'da bulunmasına karşın, Fırka'nın merkezi Konya'da bulunuyordu. 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa, her ne kadar 1 Haziran 1920'de Fırka'nın merkezinin Karaman'a nakledilmesi için Müdafaa-i Milliye Vekâletinden istese de taşınıp taşınmadığı ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. ATASE, İSH-10, 622/3.

⁸ Bu durum sadece Karaman için söz konusu değildir. II. Ordu'nun karargâhının nakledildiği Konya'da da daha önce askerî birlik bulunmadığı için yeterli depo yoktu. Bu nedenle silah, cephane ve askerî malzemeler medrese ve camilere yerleştirilmek zorunda kalmıştı. Bkz. Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, Eylem Yay., Ankara 2008, s. 171.

⁹ Kaynaklarda yaptırılan Nuh Paşa'nın ismiyle de geçen bu cami, 1596'da inşa edildi. Cami hakkında geniş bilgi için bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s. 339-345.

¹⁰ ATASE, İSH-7, 320/188.

alabilecekti. Ayrıca kazanın belediye sınırları içerisindeki temizlik işleri savaşın getirdiği ağır koşullar nedeniyle iyi değildi ve Fırka, bu hususta kazada gerekli tedbirleri alabilecekti. Benzeri faaliyetlerin yanında sağlık ve veterinerlik hizmeti, yakın ormanlardan kömür ve odun depolanması gibi görevleri bulunmaktaydı¹¹. 41. Fırkaya bağlı olarak Karaman'da bulunan alaylara emniyet, asayiş ve ikmal bakımından 12. Kolordunun verdiği sorumluluk alanı bulunmaktaydı. Buna göre 139. Alay'a Karaman, Silifke, Anamur, Ermenek askerlik şubeleri ve bölgeleri; 131. Alay'a Konya, Bozkır, Akseki, Alanya, Şereflikoçhisar askerlik şubeleri ve bölgeleri verildi¹².

Karaman'daki askerî birliklerin depolarında askerî mühimmat, kayıtlarda yeterli gibi görünse de özellikle silah bakımından yetersizdi. Zira uzun süre güney cephesinde kullanılması ve savaşın sonunda olağanüstü şartlarda nakledilmesi nedeniyle mevcut mühimmat ya kayıptı ya da bozuktu. Bu bakımdan depolarda bulunan mühimmatın önemli bir kısmı tamir için İstanbul'a sevk edilmişti. Mermi, saplı el bombası ve tüfek gibi önemli bir kısmı ise işlevini kaybetmişti¹³. Bu sebeple 1919 Kasım ayında Karaman ve nahiyesi Hadim'de oluşturulması planlanan mali müfreze bölüklerinin silah ihtiyacı Ereğli'den temin edilmişti¹⁴. Benzeri eksiklere karşın Karaman'da askerî birliklere ya dışarıdan katılımın olması ya da Karaman'daki süvari takımının geçici olarak Konya'ya gitmesi gibi hareketlilikler olmuştu¹⁵.

Mütareke Dönemi'nde Karaman, işgalci devletlerin doğrudan tehdidine maruz kalmasa da kazada dönemin getirdiği kargaşa ortamında olabilecek şekilde yabancı askerlerin varlığı görülmüştür. Ağustos 1918'de bir İngiliz yüzbaşı, İngilizler adına dolandırıcılık şüphesiyle gözaltına alınmıştır¹⁶. Kısa süre içerisinde Konya'ya sevk edilen bu askerın yapılan soruşturma neticesinde bir Sırp subayı olduğu anlaşılmıştır¹⁷. Bu yabancı askerın dışında ilerleyen kısımda görüleceği üzere Fransız askerleri de kazada görülmüştür. Ancak genel olarak birçok şehrin aksine Karaman çevresinde İtilaf Devletlerinin askerleri Sırp subayı ve birkaç Fransız askeri dışında gelmemiştir. Nitekim 12. Kolordunun Ocak 1920'deki raporlarına bakıldığında kazada İngiliz,

¹¹ ATASE, İSH-8, 420/142.

¹² *Türk İstiklâl Harbi*, C. 4, s. 75.

¹³ ATASE, İSH-7, 319/83; Harp unsurları bakımından böylesine bir tabloya karşın 41. Fırka'nın 12. Kolordu Komutanlığına 17 Ağustos 1919'da gönderdiği yazıda, silah deposunda bulunan mühimmatın cetveli bulunmaktadır ve İstanbul'a nakledilmesi gerektiği belirtilmektedir. Oldukça faklı harp unsurlarından oluşan bu cetveldeki silahların bozuk oldukları için mi yoksa farklı bir amaçla mı gönderildiği belgede belirtilmemektedir. Fakat 41. Fırka'nın mühimmatının büyük bir kısmının İstanbul'a sevk edildiği açıkça görülmektedir. ATASE, İSH-7, 338/195.

¹⁴ ATASE, İSH-7, 319/117.

¹⁵ ATASE, İSH-7, 352/82; ATASE, İSH-7, 338/117.

¹⁶ ATASE, İSH-3, 97/137.

¹⁷ ATASE, İSH-7, 322/28; ATASE, İSH-7, 323/163; ATASE, İSH-8, 411/159.

Fransız ve İtalyan askeri yoktur¹⁸. Kazada yabancı askerî durumu böyleyken Aralık 1919 ile Ocak 1920 arasında şehirde uzun yıllardır yaşayan Ermenilerin önemli bir kısmı şehri terk etmişlerdir. Mütareke Dönemi Karamanı'nda yaklaşık bin civarında ve daha çok ticaretle uğraşan Ermeni'den 55'i Adana, Halep ve İstanbul gibi şehirlere göç etmiştir¹⁹. Dikkat çekici bu durum, Fransızların Adana ve çevresini işgaliyle birlikte bu bölgedeki Ermenilerin yıkıcı faaliyetlerinin Karaman ve çevresine yansması şeklinde değerlendirmek doğru olur. Zira öteden beri Karaman'da yaşayan Ermenilerin ekonomik ve sosyal ilişkileri daha çok Adana ile olmuştur.

Mütareke Dönemi Karamanı'nda dikkat çekici hususlardan birisi de kazadaki esirlerdir. Buna göre 7 Ağustos 1920 tarihi itibarıyla 12. Kolordu Komutanlığı mıntkası dâhilinde bulunan Ereğli'de 106, Karaman'da ise 14 Cezayirli Müslüman esir ile bir binbaşı, iki yüzbaşı, üç üsteğmen, bir teğmen ve üç bayan emir erinden oluşan Fransız esir bulunmaktadır²⁰. 12. Kolordu, kazalardaki askerî birliklere gönderdiği talimata bakılırsa kazalarda bulunan bu esirlerin rahatları ve iaşelerinin sağlanması konusunda titizdir²¹. 19 Ağustos'a gelindiğinde ise Ereğli'de bulunan esirler de Karaman'a gönderilerek bir anlamda Fransız esirler bölgede tek bir merkezde toplandı²². Bu durum Karaman'ın esirlerin tutulması için fiziki altyapısının yeterli ve muhtemelen Güney Cephesi'nden nakledilen Fransız esirler için güvenli bir merkez olduğunu göstermektedir.

3. Konya'daki Ayaklanmaların Karaman'a Yansması

Millî Mücadele yıllarında Karaman kazasının vilayet merkezi olan Konya'da yaşanan askerî ve siyasi gelişmeler doğal olarak Karaman'a da yansdı. Birincisi 26 Eylül 1919'da ikincisi ise 20 Ekim 1920'de gerçekleşen Bozkır İsyanı²³ bunlardan biridir. Konya Valisi Cemal Bey'in şehri terk etmesiyle Bozkır'da başlayan ve kısa sürede etkisi hissedilen bu isyan, doğrudan Kuva-yı Milliye'yi hedef aldı. Millî Mücadele'de Sivas Kongresi'nden sonra gerçekleşen bu isyan kısa sürede Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından bastırıldı. Ana hatlarıyla böyle gelişen isyanın etkileri Karaman'da da hissedildi. Özellikle ikinci isyanın çıktığı günlerde 12. Kolordu, millî emellere aykırı bir durumun olmaması ve bunu destekleyenlerin etkisiz hâle getirilmesi için Karaman ve Ereğli'deki muvazzaf

¹⁸ ATASE, İSH-7, 327/144.

¹⁹ ATASE, İSH-7, 326/205; ATASE, İSH-7, 326/92; ATASE, İSH-7, 329/150.

²⁰ ATASE, İSH-7, 338/32.

²¹ ATASE, İSH-7, 338/31.

²² ATASE, İSH-7, 338/34; Niğde'de bulunan asilerin de bir kısmının Karaman'a nakliyle ilgili kazadaki fırka komutanlığına talimat gelmiş, fakat talimatın bir yanlışlıktan kaynaklandığı belirlenerek buradaki esirler Kayseri'ye nakledilmiştir. ATASE, İSH-10, 643/156; ATASE, İSH-10, 643/162.

²³ Bozkır isyanları hakkında detaylı bilgi için bkz. Çağatay Benhür-Erol Yüksel, "Dava Vekili Refik (Koralan) Bey'in Bozkır İsyanına Bakışı", *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır* (06-08 Mayıs 2016), Bildiri kitabı, Selçuk Üniversitesi, Konya 2016, s. 541-554.

ve millî birliklerin hazır olmasını istedi. Nitekim 12. Kolordu, 29 Ekim'de isyancıların Karaman'a yaklaştığı istihbaratını aldı. Fakat Karamanla haberleşmeden sonra kazada asayişin kontrol altında olduğu bilgini aldı. Bunun üzerine Kolordu, kazadaki millî kuvvetlerin silahlandırılmasını ve her an toplanarak ayaklanma bölgesine sevk edilecek şekilde hazırlıklı olunmasını istedi²⁴. Karaman'a isyanın sıçrama ihtimali bilgisi Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın da endişelenmesine neden oldu. Endişenin nedeni ise isyanı bastırmak için birliklerin Akşehir'den yeni hareket etmesiydi. Bu durumda isyan, Karaman tarafına yayılmaya müsaitti. Mustafa Kemal Paşa, isyanın bittiği günlerde Temsil Heyeti adına 5 Kasım'da 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'e kararlı ve açık bir şekilde isteğini telgrafla ilettili. Burada; vilayetin tembellik ve becerisizlik nedeniyle Karaman'da da bir isyan ateşinin parlamak üzere olduğu bilgisini aldığı, memleketin asayişinin korunmasının millet için ne kadar önemli olduğunu açıkça gördüğünü ve vilayetin bu teşebbüslerden ne kadar çok etkilendiğini belirterek mülki ve askerî idarenin el ele vererek hain eski vali Cemal Bey ile arkadaşları Zeynelabidin ve biraderi Ziya gibi fitnecilerin ektiği fesat tohumlarının kökten imha edilmesini, asayişin tamamen sağlanmasını, birlik beraberliğin oluşturulmasını ve insanların vatanseverliğe yönlendirilmesini istedi²⁵.

Konya'da ortaya çıkarak Karaman'ı etkileyen bir diğer gelişme ise Delibaş İsyanı veya hadisesidir. Ayaklanma 2 Ekim 1920'de Delibaş ve adamlarının Çumra'yı basmasıyla ciddiyet kazandı. Yaklaşık beş yüz adamıyla Konya üzerine harekete geçen ve Vali Haydar Bey'in gerekli önlemleri almada yetersiz kalması üzerine Konya da 4 Ekim'de Delibaş Mehmet tarafından işgal edildi. Olayın duyulması üzerine kısa süre içerisinde Afyon'da bulunan 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'in gönderdiği birlikler ile Ankara'dan gelen Albay Refet (Bele) Bey'in birlikleri 6 Ekim'de Konya'da asayişi sağladı. Bu aşamadan sonra isyancılar, Konya'nın doğusuna çekildi. Fakat Konya'yı işgalden kurtaran Refet Bey'in Genelkurmay'a verdiği rapora göre, Karaman'ın da içinde olduğu Iğın, Beyşehir, Karapınar ve Koçhisar gibi bölgeler ile Konya'nın haberleşmesi

²⁴ ATASE, İSH-8, 413/3; İkinci Bozkır İsyanı'nın yaşandığı bu günlerde isyanı bastırmak için Çumra'da toplanan birliklere katılmak için Karaman'da bulunan 139. Alay'dan Yüzbaşı Musa Bey komutasında 30 kişilik bir müfreze oluşturuldu. Müfreze Karaman'dan hareket ettikten sonra geceyi, günümüzde Kâzımkarabekir kazası idari taksimatından bulunan Kızılkuyu'da geçirmeye karar verdi. 28/29 Ekim 1919 gecesi hiçbir emniyet tedbiri almayan müfrezenin erleri camide, subayları ise köy odasında istirahat hâlindeydi. Sabaha karşı kalabalık bir köylü grup, istirahat hâlindeki asker ve subayları direnmelerine rağmen esir ettiler. Köylüler, müfrezenin atlarından bir kısmı ile askerlerin para ve şahsî eşyalarına el koymakla yetinmeyerek Bozkır isyanı liderlerinin imzasını taşıyan bir idam emri dahi okudular. Fakat gerek akliselim ve yurtsever köylülerin araya girmesi gerekse bölgeye millî kuvvetlerin yaklaşmakta olduğu haberi üzerine askerler kaçıp kurtulabildi. Kızılkuyu Olayı adı verilen bu olay, Mütareke Dönemi'nde hem askerî unsurlardaki düzensizliği hem de ahali arasında bulunan eşkıyalık faaliyetlerine örnek oluşturması bakımından önemlidir. *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, İstiklâl Harbinde İç Ayaklanmalar, Gnkur. Basımevi, Ankara 1974, s. 57-58.

²⁵ ATASE, İSH-7, 352/50.

kesilmişti. Bu gelişmeler olurken Karaman'da da askerî hareketlilik söz konusudur²⁶. Çünkü daha isyanın başında Karaman, Ilgın ve Akşehir'de asker kaçakların toplanarak tavrı aldıkları bilinmekteydi²⁷.

İsyancılar Konya'dan geri çekildikten sonra, Karaman'ın batısında Pınarbaşı Köyü ile demir yolu üzerinde bulunan Arıkören ve Çumra Ovası'nda yaklaşık 500 kişiyle Karaman'ı tehdit etmekteydi. Bu şartlar altında Adana'dan Karaman'a askerî kuvvet gönderilecekti²⁸. Zira Karaman'da bulunan 41. Tümen, Haziran 1920'de Adana Cephesi'nde görev yapması için Pozantı'ya gönderilmişti. Yine bu Tümene bağlı bulunan 131. Alay Akşehir'e, 139 Alay ise Pozantı'ya nakledilmişti²⁹. Bu bakımdan Karaman'da yeterli askerî birliğin bulunmaması nedeniyle müfrezelerin 41. Tümen emrinde toplanması planlandı. Böylesine bir tehdit karşısında Karaman'ın savunması için görevlendirilen ve Adana Cephesi'nde bulunan 41. Tümen bünyesinde iki tabur piyade, 120 kişilik Ali Bey kuva-yi millîye kuvveti ve 70 jandarma eri oluşturuldu. Genelkurmay'ın emriyle oluşturulan bu kuvvetler, Karaman'da toplandıktan sonra Albay Refet Bey'in emrine girecekti. Birlikler araç yokluğu ve hazırlıkların hızlıca tamamlanamaması nedeniyle küçük gruplar hâlinde Karaman'a sevk edilecekti. İlk önce top ve makineli tüfekle takviye edilen ve 436 askerden oluşan 16. Piyade Alayı'nın 1. Taburu 6 Ekim günü sabah saatlerinde Karaman'a geldi. Tabur komutanının ailesi Karaman'da ikamet etmekteydi. Bunun için trenden inen askerlere herhangi bir güvenlik önlemi almadan hemen şehir merkezine gitti. Bu sırada istasyonda pusu kuran ve tedbirsizliği gören asiler, istasyona dağılan ve istirahat etmeye başlayan tabura saldırdı. Tabur 10 kadar kayıp verdikten sonra hemen toparlandı ve şehir merkezinde ailesinin yanında bulunan Tabur komutanını dahi beklemeden Karaman'ın kuzeydoğusunda bulunan Sudurağı istasyonuna çekilmek zorunda kaldı³⁰.

41. Tümen'in birlikleri için Karaman'da isyancıların kurduğu pusu beklenmeyen bir durumdu. Fakat Karaman ve istasyonu, 5 Ekim'de Pınarbaşı'nda toplanan asiler tarafından işgal edilmişti. Aslında Karaman Kaymakamı Hayri Bey yaklaşan tehlike karşısında birtakım önlemler almıştı. Bu kapsamda önce Dâhiliye Vekâletine durumu bildirmiş, Adana ve Silifke'den yardım istemiş ve şehirde bulunan az sayıdaki asker ve gönüllülerle savunma tedbirleri almıştı. Ancak bu savunma tedbirlerine rağmen asiler 5 Ekim'de Karaman'a girmişlerdi. Asiler önce hükûmet konağını işgal etmiş ve buradaki silahlara el koymuşlar, daha sonra Askerlik Şubesini basarak

²⁶ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 192.

²⁷ ATASE, İSH-11, 683/82.

²⁸ ATASE, İSH-10, 625/167.

²⁹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 4, s. 173.

³⁰ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 196.

buradaki silahları ele geçirmiş ve kaza merkezinden kendilerine katılan bazı kişilerle birlikte hapisanedeki mahkûmları serbest bırakmışlardı³¹.

Karaman'ın asilerin eline geçmesinde hiç şüphesiz en büyük faktör Karaman'da bulunan 139. Alay'ın Haziran 1920'de Mersin taarruzu için Tarsus'a gönderilmesi idi³². Kazada gelişmeler endişe verici boyuta ulaşınca şehirdeki kuva-yı milleye reislerinden ve Konya mebusu Arif Bey, asilerin elinden kaçarak Mut'a sığınmıştı. Karaman'ı işgal eden asilerin lideri Kerküklü Yusuf Kenan ise Mut'a çektiği telgrafta *On bin kişiyle Mut'a geliyorum.* diyerek Mut'u da tehdit etmiştir³³. Bunlarla da yetinmeyen asiler, Karaman'da Millî Mücadele taraftarı kişilere karşı birtakım olumsuz faaliyetler ve kaza yönetimine el koymak maksadıyla devleti temsil eden müesseselere atamalar yapmışlardır.

Karaman'da bu olaylar yaşanırken Konya'da bulunan Refet Bey de 7 Ekim'de Genelkurmay'a gönderdiği telgrafta Karaman'ın asiler tarafından işgal edildiğini ve isyancılara karşı hızlı hareket edilmediği takdirde isyanın Niğde'ye kadar genişleyebileceğini belirterek Konya'dan sonra hareket yönünün Karaman olacağını bildirdi. Yine aynı telgrafa göre tehdit Karamanla ile sınırlı değildi ve neredeyse bütün Konya ve özellikle Isparta Sancağı'nın Konya'ya yakın yerleri isyan hâlindeydi³⁴.

Öte yandan Karaman istasyonunda isyancıların pusu faaliyetinin gerçekleştiği gün Adana Cephesi Komutanı Selahattin Adil Bey, Genelkurmay'a gönderdiği raporda Karaman'ın asilerin eline geçme ihtimalinin yüksek olduğunu ve bu kanaatinin de sebebinin 5 Ekim'de Karaman'a gönderilen müfrezeden haber alınamaması olduğunu bildirdi. Bu bakımdan yeni gönderilen birliklerden Karaman'a hâkim tepelerin tutulmasını ve dikkatli davranılmasını istedi³⁵.

Karaman'da ise asilerin ani baskınına uğrayan Tabur, oldukça hırpalanmış, hatta Tabur komutanı Karaman'da kalmıştı. Bu nedenle Tabur, Adana Cephesi'nden gelecek yeni birlikleri beklemeye başladı. Yeni gelenlerle Ayrancı'da toplanan birlikler, birkaç gün burada bekledikten sonra ancak 8 Ekim'de sıkı emniyet tedbirleriyle Karaman'a doğru hareket etti. Yolda asilerin demir yoluna yaptığı tahribatı tamir ederek Karaman'a geldiğinde, asilerin bahçeler içerisinde mevzilendiği bilgisini aldı. Bunun üzerine harekete geçen birlikler, üç saatlik bir çatışma neticesinde asilere önemli miktarda kayıp verdirerek kazadan çıkmalarını sağladı. Düzenli birlikler

³¹ ATASE, İSH-12, 804/108.

³² ATASE, İSH-13, 861/91; ATASE, İSH-13, 861/102; ATASE, İSH-13, 861/121.

³³ Kemal Çelik, *Mut Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Millî Mücadele'de Mut*, AKDHYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2001, s. 115.

³⁴ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 192-193.

³⁵ ATASE, İSH-10, 583/4.

ile Kuva-yı Milliyeciler'den oluşan bu askerî kuvvetler, asileri dağıttıktan sonra Karaman'a girerek ilçe kaymakamı ve müdafaa-i hukuk üyelerini kurtardılar. Bunun yanında isyana katılanların bir kısmı kaçamadı ve tutuklanarak hapsedildi. Yapılan tahkikatta Karaman köylerinde başlayan ayaklanmanın kaza merkezinden de destek bulduğu görüldü³⁶.

41. Tümen'e bağlı birliklerin asiler üzerine harekâta başladığı gün Refet Bey de Konya'dan Karaman'a doğru hareket etti. Arşiv belgelerinde iki farklı yönden gelen birliklerin asilere karşı birlikte hareket edip etmedikleri hakkında bilgiye ulaşılamadı. Fakat birbirleriyle iletişim hâlinde oldukları kesindir. Neticede 9 Ekim'de Karaman'a gelen Refet Bey'in Karaman çevresindeki asilere karşı başlattığı geniş çaplı harekât sonuç verdi ve isyancılar Bozkır istikametine kaçmak zorunda kaldı³⁷. Refet Bey'in 10 Ekim'de Genelkurmaya; *Karaman'dan çekilen asilerin önemli kısmının Pınarbaşı ve Kasaba mevkilerine ve bir kısmının da Karadağ Emirler istikametine çekilmekte oldukları* belirtilmekteydi³⁸. Karaman'ın işgalinden sonra, bu taburların hareket tarzları ve yaptıkları işler, Albay Refet (Bele) tarafından düzenlendi. Bu birliklerin başlıca görevleri Karaman ve çevresinin asilerden temizlenmesi oldu. Yakalanan asilerin cezalandırılması için Divan-ı Harp Mahkemesini kurdurdu. Yargılamalarda tamamı Karaman ve civar köy yerleşimlerinden olan onlarca kişiye çeşitli cezalar verildi. Ceza alanların bir kısmı Doğu Cephesi'ne gönderildi, kürek cezası alanlar ise cezalarını çekmek için Diyarbakır ve Erzurum'a sevk edildi.

Askerî belgelere göre Karaman ve diğer kazalardaki isyan, işgalciler tarafından kendilerine karşı direnen millî hareketlere engel olunması için planlanmıştı. Öyle ki Fransızlar, 6 Ekim 1920'de casusluk için oluşturdukları bir heyeti Karaman ve Silifke'ye gönderme kararı almıştı³⁹. Bu durum mütareke ortamında casusların faaliyetlerinde önemli oranda başarı sağladıklarını göstermektedir. Ancak bu başarıyla sağlanan ayaklanmalar, millî faaliyetlerde bulunan mahalli güçler tarafından da kısa sürede bastırıldı. Bu ise Millî Mücadele'yi yönetenlerin yerinde ve zamanında aldıkları önlemlerle ilişkiliydi.

Karaman'da işgal faaliyeti çok kısa süren ve kazadan kaçmak zorunda kalan isyancılar ise Konya'nın Bozkır, Seydişehir ve Akseki gibi kazalarındaki isyancılara katılarak buralara önemli miktarda zarar verdi. Neticede 1920 yılının Ekim ayında başlayan bu isyan, Kasım ortalarına kadar Konya, Isparta vilayetleri ile Akşehir, Bozkır, Ermenek, Yalvaç, Şarkikaraağaç, Eğridir, Beyşehir,

³⁶ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 196-197.

³⁷ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 193.

³⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 194; ATASE, İSH-11, 683/151.

³⁹ ATASE, İSH-12, 804/85.

Manavgat, Akseki, Alanya ve Karaman'ı içine alan çok geniş bir sahada etkili oldu⁴⁰. Anlaşılan Karaman'da Mondros sonrası yerleştirilen 41. Tümen'in Adana Cephesi'ne ve ayrıca mevcut kalan birliklerden bir kısmının da isyanın Konya'da görüldüğü sırada buraya gönderilmesi isyancıların Karaman'ı kısa sürede ele geçirmesinde etkili oldu. İsyana katılanlara bakıldığında ise daha çok Karaman ve çevresine mensup kişiler olduğu görülmektedir. Bu durum Mondros mütarekesiyle oluşan siyasi ve askerî otorite boşluğunun sonucu olarak görülmelidir. Ayrıca orduların terhis sürecinde asker kaçakları ve eşkıyalık faaliyetlerinin arttığı, Konya ve çevresinde millî hareketlere karşı olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının önemli bir taraftara sahip olduğu düşünüldüğünde isyanın kısa sürede hem Konya hem de Karaman'da büyük yansımaları oldu. Neticede Delibaş isyanı sonrası Karaman ve çevresinde asayişin tamamen sağlanması 15 Ekim'de gerçekleşti ve bundan sonra kaza bütün kaynaklarıyla Millî Mücadele'ye katkı sağlar hâle geldi.

4. Fransızların Karaman ve Çevresinde Ekonomik Nüfuz Kurma Çalışmalarına Bir Örnek: Zahire Meselesi

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile fiilen sona ermişti. Sonrasında İtilâf Devletleri, mütareke hükümlerini farklı yorumlayarak Anadolu'da işgal hareketlerine girişmiş ve bu işgalleri de özellikle 7. maddeye dayandırmışlardı. İngiltere'nin başladığı işgal hareketlerine daha sonra Fransızlar ile İtalyanlar da katılmış ve işgal hareketlerini daha düzenli yürütmek için Londra'da işgal kuvvetleri komuta kademesini dahi belirlemişlerdi.

Güneyde Fransızlar, Dörtyol'dan sonra Adana'da kalıcı bir işgal düşüncesiyle hareket etmeye ve Osmanlı Devleti'nin siyasî varlığını hiçe sayan birtakım faaliyetlere girişmeye başladılar. Fransızların ve onların hizmetlerine giren Ermenilerin işgal hareketleri sırasında bölgede yaşayan Türklere karşı zararlı faaliyetleri üzerine ortaya çıkan tepki, ilerleyen süreçte Karaman civarına kadar yayılmıştır. Dolayısıyla Fransızlar, mütareke sonrasında ekonomik ve Askerî nüfuz sahasını güneyden iç kesimlere doğru genişletme gayreti içerisinde olmuşlardı.

Bunu destekleyecek nitelikteki en önemli olaylar, Fransızların Karaman'daki zahirenin ihracını yaparken yaşanmıştır. Aslında Karaman'ın Bağdat Demir Yolu Hattı üzerinde ve zahire üretim kaynakları açısından jeopolitik bir konumda olması ve zahire depolama ambarının istasyona yakın bir yerde bulunması bu ilginin nedenidir. Hakikaten Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günlerde yani Kasım 1918'de Bağdat Hattı'nda zahire depolama ve sevkiyat noktalarından biri

⁴⁰ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 197, 200.

olarak Karaman'daki zahire ambarları kullanılmıştır. Mütarekenin ilk aylarında bu ambarda depolanan zahire, Bağdat hattı şirketine ait olması nedeniyle korunması ve sevkine müsaade edilmemesi planlanmıştır. Toros kumandanı, Yıldırım Orduları Müfettişliğinden zahirenin korunmasını talep etmiştir: *Mezkür zahire Toros kıtaatı ve şirket-i inşaiyyenin malı olup ahar (başka-diğer) bir mahale nakliye ambarın tahliyesi mümkün olamadığından gerek ambara ve gerekse zahireye ilişilmemesi için icap edenlere emr buyrulması maruzdur (arz olunur)*⁴¹. Ancak Karaman'da öğütmeye elverişli değirmen olmaması⁴² ve bir müddet sonra kış mevsiminde ambarların akması üzerine zahirenin önemli bir kısmında çürüme tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 41. Fırka ahalinin ihtiyacı gözetilerek 400 bin kg buğday, arpa, çavdar, mısır ve burçaktan oluşan zahirenin ya Ereğli'ye ya da Karaman'da bir başka yere nakledilmesini istemiştir⁴³.

Buradan anlaşılacağı üzere mütarekenin ilk yılı farklı bölgelerde depolarda bulunan zahire, çürüme ve bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Gerek bu durum gerekse işgalcilerin mütareke şartlarıyla zahire ihtiyacını karşılamak için vilayetlerde mülki idarelerin bilgisi dışında zahire, liman şehirlerine demir yolları aracılığıyla nakledilerek ihraç edilmiştir. Konya'daki 12. Kolordu Komutanı ve o günlerde vali vekili de bulunan Fahrettin (Altay) Bey, Konya'da bulunan zahirenin bilgileri dışında İstanbul ve İzmir'e nakledilmesinden rahatsız olmuştur. Bu durumu hem Dâhiliye Nezaretine bildirmiş hem de benzeri faaliyetlerin mülki idarelerin iznine tabi olmasını istemiştir. Ayrıca Ereğli civarından zahirenin Mersin yoluyla ihraç edildiği bilgisini vermiştir⁴⁴. Benzer şekilde Ağustos 1919'dan itibaren Antalya, Kuşadası, Finike ve Kaş iskelelerinden yaklaşık 500 ton buğday ve arpa ihraç edildiği bilgisi Dâhiliye Nezaretine mutasarrıflar tarafından rapor edilmiştir⁴⁵. Bu bilgiler Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa Hükümetinin gündeme gelmiştir. Dâhiliye Nezareti gerek daha önce ihraç edilenler gerekse ihraç edileceklerle ilgili Karaman ve Ereğli depolarındaki çürümekte ve bozulmakta olan zahirenin peşin bedeli ödenmek şartıyla Mersin'den ihraç edilmesine müsaade etmiştir. Esasında belirli şartlarla ihraç edilmesi gereken zahire sadece ticaret odalarının iznine tabi tutulmuştu. Fakat Ekim ayında Anadolu'dan İzmir'e ihraç edilmek üzere külliyyatlı hububat ve hayvan sevk edilmekte olduğu istihbaratı üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Dâhiliye Nezaretinden bunlara engel olunmasını istemiştir⁴⁶. Aynı günlerde yine Aydın, Konya, Karesi (Balıkesir), Kütahya, Afyon, Menteşe vilayetlerinden de erzak, hububat

⁴¹ ATASE, İSH-6, 263/142.

⁴² ATASE, İSH-6, 263/137.

⁴³ ATASE, İSH-7, 351/85.

⁴⁴ BOA, Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH.İ.UM), 20-07/2-30,8, H. 17.02.1338 (11 Kasım 1919).

⁴⁵ BOA, DH.İ.UM, 20-07/2-30,5, H. 17.02.1338 (11 Kasım 1919).

⁴⁶ BOA, DH.İ.UM, 20-07/2-42, 2, H. 07.03.1338 (10 Aralık 1919).

ve hayvan ihracına mâni olunması emredilmiştir⁴⁷. Kasım ayına gelindiğinde Bedosaki isimli şahıs her hafta Mersin'den üç vapura zahire ve hayvan yükleyerek bir kısmını İzmir'deki Yunan işgal kuvvetlerine bir kısmını ise Cezayir'e gönderdiği Dâhiliye Nezaretine bildirilmiştir. Aynı günlerde bu ihraçla bağlantılı olması muhtemel olan gelişme ise Karaman ve Konya vilayetinin diğer kazalarından Fransız ordusu adına Karaman'daki müteahhitleri aracılığıyla zahire sevk edilmesidir⁴⁸.

Anadolu'da bütün bu zahire ihracıyla ilgili gelişmeler olurken, İstanbul'da zahire ihtiyacı had safhadadır. Öyle ki İstanbul'da zahire sıkıntısı nedeniyle zahire ve un fiyatları yükselerek işe buhranı ortaya çıkmak üzeredir. Bu durumun önlenmesi için bir an önce Anadolu'daki demir yolu hatları üzerinden zahire nakliyatına başlanması emredilmiş ve nakliyatın yapılması için hatlarda vagonların artırılması istenmiştir. Fakat mütareke şartlarından olsa gerek Çumra, Konya ve Sarayönü'nde İstanbul'a zahire sevki için yeterli miktarda vagon bulunmamaktadır. Bunun için İtilaf Devletleri nezdinde girişimlerde bulunulması, diğer istasyonlardan vagon temin edilmesi ve burada çürümeye yüz tutmuş zahirenin bir an önce getirilmesi emredilmiştir⁴⁹. Hükûmetin aynı talimatı Aralık ayında Karaman'a da gelmiştir. Fakat Karaman tüccarlarına ait 10 vagon zahire, demir yolu şirketi tarafından yeterli vagon olmadığı gerekçesiyle yerine getirilmemiştir. Hükûmet bunun üzerine Karaman'dan İstanbul'a sevk edilecek zahire için vagon tahsis edilmesini mülki yöneticilerden istemiştir. Ayrıca bu günlerde Mersin ve Antalya'da Suriye ve diğer harici bölgelere ihracat yapmanın yasak olduğunun İtalyan Askerî temsilcisine bildirilmesini ilgili mahalli yöneticilere bildirilmiştir⁵⁰.

10 Aralık 1919'da Dâhiliye Nazırı Damat Şerif Paşa, Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya Konya Valisi Ali Suphi'nin vilayetindeki zahire ihracıyla ilgili mektubunu iletmiştir. Burada ülkedeki yemeklik ve tohumluk zahirenin ancak kendi ihtiyacına yetecek miktarda olduğu ve eğer zahire ihracına izin verilirse zahirenin yabancı memleketlerden ithal edilmesi gerekeceği bildirmiştir. Ayrıca olağanüstü şartlar gereği Karaman ve Ereğli havalisinden külliyatlı zahire ve hayvanın Adana ve dolayısıyla Fransızlara sevk edilmesinin uygun görülmemesini ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Mektupta dikkat çekici olan ise bir önceki ay Ermeni ve Rum tüccarların Niğde, Karaman ve Ereğli depolarından aldıkları ve Adana-Mersin yoluyla ihraç ettikleri

⁴⁷ BOA, DH.İ.UM, 20-07/2-42, 1. H. 07.03.1338 (10 Aralık 1919).

⁴⁸ BOA, DH.İ.UM, 20-07/2-42, 2,3,6, H. 07.03.1338 (10 Aralık 1919).

⁴⁹ BOA, DH.İ.UM, 20-08/2-28, H. 16.04.1338 (8 Ocak 1920).

⁵⁰ BOA, DH.İ.UM, 20-08/2-29, H. 16.04.1338 (8 Ocak 1920).

zahire yüz otuz vagonu bulmuştur. Bir başka dikkat çekici husus ise Müslüman tüccarlara vagon verilmeyerek İstanbul'a zahirenin naklinin engellenmiş olduğudur⁵¹.

Mütareke sonrası işgal ve nüfuz alanını sürekli genişleten Fransızlar, diğer İtilaf Devletleri gibi Anadolu'da işgal alanlarındaki birçok ham madde kaynağına göz dikecektir. Karaman'ın da işgal sahalarına yakın ve Bağdat Demir Yolu Hattı üzerinde tarımsal kaynaklara sahip bir yerleşim yeri olması Fransızların ilgisini çekmiştir. Bu çerçevede Fransızlar, gerek güneydeki askerlerinin iase ihtiyaçlarının karşılanması gerekse başka amaçlarla Karaman ve çevresinde bulunan zahireye mütareke sonrası göz dikecektir.

Fransızlar bu düşüncelerle, Adana ve çevresindeki işgal sahasının hem hinterlandını muhafaza etmek hem de tarımsal kaynaklara sahip olabilmek amacıyla Bağdat Demir Yolu Hattı'nın Ulukışla-Ereğli-Karaman-Konya kısmındaki istasyonları askerî olarak kontrol etmek için biri rütbeli olmak üzere askerler göndermiştir. Bu doğrultuda 11 Aralık 1919'da Adana'dan gelen trenle bir rütbeli komutasında dört Fransız askeri Ulukışla ve Ereğli'ye, yine bir rütbeli komutasında iki siyahi⁵² ve bir Ermeni'den oluşan dört asker Karaman'a, bir binbaşı bir yüzbaşı ile altı nefer asker de Konya'ya gelmiştir. Söz konusu yerleşim yerinde bulunan askerî birlikler ise gelen Fransız askerlerini başlangıçta istasyonların işletmesini yapan Fransız şirket adına istasyonu korumak için gelen sulh müfrezeleri olarak düşünmüştür. Ancak Niğde'de bulunan 11. Fırka Komutanlığı böylesine bir faaliyet karşısında hemen harekete geçerek bunu bir işgal olarak değerlendirmemek için Harbiye Nezareti'nden kendilerinde bir emir bulunmadığını Fransız askerî unsurlarına iletmiş ve 24 saat içerisinde Ulukışla ve Ereğli'ye gelen Fransız askerlerin Adana'ya dönmesini istemiştir. Benzer bir girişim Karaman'da bulunan 41. Fırka da yapmıştır. 11. Fırka bu uyarıyı yaptığı sırada gelişmeleri Harbiye Nezareti ile 12. Kolorduya da bildirmiştir⁵³. Fakat fırkanın bu hareketi 12. Kolordu tarafından uyum görülmemiş ve Harbiye Nezareti'nden konu ile ilgili görüş istemiştir. Birkaç gün sonra ise Harbiye Nezareti, 12. Kolorduya bu şekilde işgalin mütarekenin ilgili hükümlerine aykırı olmadığını ve engellememesini istemiştir⁵⁴. Bunun üzerine istasyonlara gelen Fransız askerlerin faaliyetleri, söz konusu yerlerdeki mevcut askerî birlikler tarafından engellenemediği gibi yenileri de gelmeye devam eder. Örneğin 19 Aralık'ta Karaman'a bir Fransız asker daha gelmiştir⁵⁵.

⁵¹ BOA, DH.İ.UM, 20-7/2-64, H. 24.03.1338 (17 Aralık 1919).

⁵² Belgede geçtiği şekilde belirtilmiştir.

⁵³ ATASE, İSH-7, 326/68; ATASE, İSH-7, 326/65.

⁵⁴ ATASE, İSH-7, 326/86.

⁵⁵ ATASE, İSH-7, 326/126.

Fransız askerlerine Harbiye Nezareti'nin emriyle sessiz kalmak zorunda kalan birliklerin yerine, bu defa mütarekenin hükümlerini kabul etmeyen millî kuvvetler harekete geçmiştir. Karaman Kuva-yı Milliyesi, 23 Aralık 1919 günü istasyonda bulunan Fransız askerlerinden şehri dört gün içerisinde terk etmesini bir mektup vasıtasıyla istemiştir⁵⁶. Bunun üzerine 12. Kolordu, 41. Fırkadan mahalli bir asayiş sorununa dönüşmeden meselenin çözülmesini emretmiştir. 41. Fırka, Kuva-yı Milliyecilerin kararlılıklarına bakılırsa onlara ancak silahla engel olunabileceği ve zaten mevcut kuvvetlerinin yetersizliğiyle beraber halka karşı silah kullanmanın vahim sonuçlar ortaya çıkarabileceği nedeniyle meseleyi sulh ile halletmeye çalıştıklarını bildirmiştir. ⁵⁷. Aslında Karamanlılar, mülki yöneticilere herhangi bir müracaat yapılmadan silahlı Fransız askerlerin gelmesini işgal öncesi bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Zamanla askerî kuvvetlerin artacağı düşüncesindedirler. Bunun dışında Adana'da Osmanlı bayrağının indirilmesi ve Silifke'ye Fransız askeri sevk edilmesinden rahatsızdırlar. Ayrıca ticari amaçla Mersin'de bulunan Karamanlı tüccar Yahnicizade Muhtar Efendi'nin hapse atılması ve sonrasında dört yüz lira ile tahliye olması, Silifkeli tüccar Çelebizade Ferit Efendi'nin de aynı uygulamaya tabi tutulması, Müftüzade Ahmet ile Kadızade Sabit Efendi gibi Karamanlı kişilerin de kayıp olması hadiselerinin etkisindedirler ve sorumlu olarak Fransızları görmektedirler. Tüm bunlara bakılarak Karaman halkı Kuva-yı Milliye aracılığıyla Fransız askerlerin şehri terk etmesini istemiştir⁵⁸. Esasında kazada bulunan askerî birliklerin de Fransız askerlerinin gitmesini istediği açıktır ve ileri sürdükleri gerekçeler sadece mahalli ve millî menfaatlerin Kuva-yı Milliye aracılığıyla sağlanmaya çalışılmasıdır. Neticede adeta bir krize neden olan Fransız askerler, Kuva-yı Milliye'nin kararlı tutumu karşısında 27 Aralık'ta Karaman'dan ayrılmak zorunda kalmış ve Adana'ya gitmiştir⁵⁹.

Harbiye Nezareti için istasyonlardaki yabancı askerler, mütareke hükümlerinin gereğidir. Dolayısıyla Fransızların bu faaliyetlerini mütareke hükümlerine aykırı bulmadığı gibi "komiser sıfatıyla oturacak Fransızlara" engel olunmamasını Konya'da bulunan 12. Kolordu aracılığıyla fırka komutanlıklarından istemiştir. Bu sebeple Karaman ve diğer kazalarda Fransız askerlere karşı yapılan millî uygulamalar yanlıştır. Özelde ise Karaman'da yaşanan kriz nedeniyle Fransızların gidişi üzerine 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey, Harbiye Nezaretini olayla ilgili bilgilendirmiştir. Fahrettin Bey 30 Aralık günü olayın bütün yönleriyle yaptığı bilgilendirmede,

⁵⁶ Fransızların yazışmaları Kuva-yı Milliye tarafından takip edilmektedir. Ereğli Kuva-yı Milliyesi, Fransız askerlere Adana'dan gönderilen mektupları kontrol etmektedir. Bu durumdan rahatsız olan Fransız askerler, 12. Kolordu'ya benzeri faaliyetlerin engellenmesiyle ilgili isteğini bir mektupla iletmiştir. ATASE, İSH-7, 326/119.

⁵⁷ ATASE, İSH-7, 326/134; ATASE, İSH-5, 202/68; ATASE, İSH-7, 326/119.

⁵⁸ ATASE, İSH-7, 326/137.

⁵⁹ ATASE, İSH-7, 326/133; ATASE, İSH-2, 52/94.

gerek olayın nedenlerini gerekse halkın çekinceleri ve Fransızların mütarekeye aykırı faaliyetlerini ortaya koymuştur.

Fahrettin Bey, öncelikle meselenin önüne geçmek için başlangıçta Karaman'a gönderilen 41. Fırka komutanını azarladığını, 139. Alay Komutanının ise görevinin değiştirildiğini belirtmiştir. Olayla ilgili bu adımları attığını belirttikten sonra olayın gelişimi hakkında düşüncesi şöyledir: Olay yaşandığı sırada telgraf hatları bozuk olduğu için Karaman'daki birliklere emirleri geç ulaşmıştır. Bu olayın mütarekeyi ihlal ettiğine katılmamakla beraber olayın yaşanmasına taraftar değildir. Fransızların kendisine müracaat ettiklerinde, onlara Karaman'da böyle bir olayın yaşanamayacağını bildirdiği için mahcupdur. Hatta olayı müteakip bu mahcubiyetini düzeltmek için Karaman'daki Fransız zabiti Konya'ya davet etmiş ve gerekli görürse kendisine muhafız verebileceğini iletmiştir. Ancak söz konusu yetkili asker, böyle bir teklif karşısında mahalli mülki yetkililere müracaat etmiştir. Mülki idarecilerin ise Karaman'daki güvenlik mensuplarıyla gerekli tedbirleri almaması, olayı bütün yönleriyle askerî birliklerin üzerine bırakmıştır. Oysa kazadaki asayişin asıl sorumlusu olan mülki idareciler bu olaydan etkilenmemiş görünüyor. Bundan başka Konya'da mütareke kontrol zabiti olan İngiliz zabitin meseleye dair hiçbir şey söylememiş olması dikkate değerdir. Ayrıca Konya'da Fransız istihbarat zabiti olan yüzbaşının, olay yaşandıktan sonra daha iki gün önce 12. Kolorduya ziyaret yapması dikkat çekici bir durumdur. Fransızlar mütarekeye uygun olarak hattı kontrol edeceklerini hükûmete bildirmeleri, bundan sonra talimatın gelmesi ve kazaya gelen askerlerin de önce kazanın mülki amirine ve mevki komutanına giderek resmî görevlerini tebliğ etmeleri gerekirdi. Hattın kontrolü her istasyonda bir zabıt ve birkaç silahlı kişi bulundurmamak demek olmadığından, buradaki durum Adana'daki gelişmelerden çok etkilenen ve Adana'ya yakın yerlerin ahalisinin yavaş yavaş bir işgal durumuyla karşılaşabileceklerini düşünmeleridir. Eğer mütarekenin ihlali söz konusu ise Fransızlar, daha önce Adana'da Osmanlı bayrağını yasaklamaları, posta için pul oluşturmaları, memurlukların kimseye danışılmadan kaldırılması gibi daha birçok uygulamanın mütareke hükümlerine uygun olduğunu iddia edemezler. Bundan dolayı Kolordu, kendi mıntıkası dâhilinde mütareke şartlarının ihlal edilmesine müsaade etmemiştir. Fakat bu olayın yaşanmasından dolayı üzgündür ve benzeri bir olayın yaşanmaması için çalışacaktır⁶⁰.

Karaman'da bu olayların yansımaları böyleyken, askerlerin kazadan ayrılmasından birkaç gün sonra Fransızlar ile yeni bir kriz ortaya çıktı. Karamanlı tüccar Sabit Efendi ve ortakları Adana'da Fransızlar ile yaptıkları sözleşme gereğince Karaman'dan yüz vagon buğdayın bir kısmını Adana'ya sevk etti. Fakat diğer kısmı sevk edilirken Ulukışla'da Niğde Kuva-yi Milliyesi

⁶⁰ ATASE, İSH-7, 326/137; ATASE, İSH-2, 59/40.

tarafından durdurularak Adana'ya gitmesi engellendi. Bunun üzerine maiyetlerinde ağır silahlar bulunduran ve üç yüz askerden oluşan Fransız müfrezesi, mahalli yetkililerden buğdayın kendilerine teslim edilmesini istedi. İzin verilmemesi üzerine buğday yüklü vagonların hepsi zorla alınarak Adana'ya götürüldü. Zahirenin Adana'ya ulaştırılmasında Karamanlı tüccarlar da memnuniyetlerini Adana'daki Fransızlara bildirdi. 12. Kolordu ise Harbiye Nezaretine, benzeri olayların yaşanmaması için önceden gerekli tedbirlerin alınmasını veya izin verilmesini istedi⁶¹. Bu gelişme bir bakıma Karaman'a gelen Fransız askerlerin amaçlarını ortaya koymaktadır. Zira buğdayın Karaman'dan çıkış zamanı düşünüldüğünde Fransız askerlerin Karaman'da bulunduğu günlerde buğdayın sevke hazır hâle getirilmesine ve sevk edilmesine katkı sunduğu rahatlıkla söylenebilir.

Bu olay sonrasında Harbiye Nezareti'nden 12. Kolorduya gönderilen şifreden anlaşıldığı üzere Ulukışla'da zahirenin tutulmasını sağlayan Kuva-yı Milliye değil, Niğde'de bulunan 11. Fırka komutanıdır. Fırka komutanı Konya, Karaman ve diğer yerlerden gelen zahirenin Adana'ya depozito⁶² karşılığında ihracına hükûmetin izin vermesine, Adana Valisi Celal Bey ve Fransızların müracaatlarına rağmen olumsuz yanıt vererek zahire yüklü treni yaklaşık bir hafta bırakmamıştır⁶³. Harbiye Nezareti bu olaydan dolayı fırka komutanını iki şekilde ikaz etmiştir. Birincisi mütareke şartlarının zarar görmesine neden olacak harekette bulunduğunu, ikincisi de ihracat ve ithalata yetkili olmadığını bildirmiştir. Hatta 11. Fırkanın bu tutumuyla hükûmetin zor durumda kaldığını ve haysiyetinin zedelendiğini belirtmiştir. Dahası Adana'da Osmanlı Devleti'nin valisi ve memurları olduğu düşünüldüğünde yine kendi memleketimize kendimizin yasaklamış olduğu gibi anlam çıkacağı konusunda uyarmıştır. Benzeri bir gelişmenin yaşanmaması için 12. Kolordu Komutanlığına kesin talimat verilerek bu tür konularda mahalli hükümetlerin yetkili olduğu bildirilmiştir. Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, *Zorla vagonların istirdat (geri alma) suretiyle haysiyet-i hükûmeti ihlale sebebiyet vermek gibi acı netâyiç (sonuçlar) vatana hizmet olamayacağını düşünmek lazımdır.* şeklindeki düşüncesi bir bakıma savaş sonrası memleketin içinde bulunduğu duruma rağmen benzeri faaliyetlerin vatana hizmet olmayacağını tavsiye etmesi, mütareke günlerinde hükûmet üyelerinin içinde bulunduğu teslimiyetçi düşüncüyü ispatlar şekildedir⁶⁴. Neticede bir taraftan 21 Ocak 1920'de Karaman'daki 41. Fırka Kumandanlığına

⁶¹ ATASE, İSH-7, 326/157; ATASE, İSH-2, 59/40.

⁶² Fransızların Mersin yoluyla zahireyi ihraç etmemeyi hükûmete taahhüt etmesidir.

⁶³ Bekletilen zahireler 50-60 vagon oluşmaktadır. BOA, Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı (DH. SFR.), 656/15, R. 27 Kânûnuevvel 1335 (27 Aralık 1919).

⁶⁴ ATASE, İSH-7, 327/69; ATASE, İSH-7, 368/192; Adana Valisi Cemal Bey, gelişmeleri ve düşüncelerini Dâhiliye Nezaretine bildirmiştir. Burada belirtildiğine göre Ulukışla'da tutulan trende dokuz vagon zahire bulunmaktadır. Cemal

gönderilen tezkire ile Karaman, Ereğli ve Ulukışla istasyonlarında Fransızların komiser sıfatıyla bulunmalarına engel olunmaması istenirken diğer taraftan sadece Karaman'dan değil Konya'dan da Adana tarafına gönderilecek zahireye engel olunmaması istenmiştir. Bu adımlarla daha önce Kuva-yı Milliye tarafından zorla gönderilen Fransız askerlerin bu istasyonlara yeniden gelmelerinin de önü açılmıştır⁶⁵.

Bağdat Demir Yolu Hattı'nın bu kesimine olan ilgisinin ekonomik temelli olduğu aşikâr olan Fransızlar, 1920 yılının ilk günlerinde bölgeden zahire sevk etmeye devam etmiştir. Bu çerçevede mütarekenin ilk ayında İstanbul'da İtilaf İşgal Kuvvetleri Komutan Yardımcısı iken ilerleyen günlerde görev yeri Beyrut olan General Brunoust, Suriye ve Adana'daki Fransız birliklerinin zahire ihracını karşılamak için harekete geçti. Bunun için Karaman tüccarlarından Ata Bey⁶⁶ ile ortağı eski Adana telgrafçılarından Kürd Fahri'yi 150 vagon zahirenin sevki için Karaman'a gönderdi⁶⁷. Anlaşılan bu girişim sözleşmeye göre ikinci grupta sevk edilmesi gereken zahiredir. Birinci grup ise Sabit Efendi öncülüğünde yapılan ve Adana'ya Fransız askerî birlikleri sayesinde ulaştırılan zahire olmalıdır.

Karaman'dan milyonlarca kilo buğdayın Adana ve Suriye'ye sevk edileceği bilgisi Ankara'da bulunan 20. Kolorduya da ulaşmış ve 12. Kolorduyu uyarmıştır: Zahire Türkiye aleyhine faaliyetler yürüten bir orduya gönderildiği için büyük sakıncalar doğuracaktır. İşgal sahasına yakın olması nedeniyle zahirenin Ulukışla'da tutulması uygun olmayacaktır. Bunun için yapılması gereken müdahale, bölgeye yönlendirilen Karaman Kuva-yı Milliyesi'nin zahireyi sattırmaması şeklinde olması daha uygundur⁶⁸. Bunun dışında henüz durum sakinleşmemiş ve kendi ahalimizin ileride sıkıntı çekeceği muhtemel iken Fransızların muharip unsurlarının üzerimize çekilmesi gerek Suriye gerekse kuzeydeki çıkarlarımıza zarar verecektir⁶⁹. 20. Kolordunun görüşlerine bakılırsa Ankara Fransızlarla yeniden bir çatışmaya girmek istememektedir. Zahirenin Anadolu dışına çıkarılmasını engellemek için Kuva-yı Milliye'nin araç olarak kullanılması ise dikkat çekicidir. Bu durum henüz düzenli orduların kurulmadığı ve mevcut kolorduların da Harbiye Nezareti'ne bağlı

Bey, nezaretten benzeri olayların yaşanmaması için izin istemiştir. Ayrıca Ereğli'den sevk edilecek zahireye de müsaade edilmesini istemiştir. Cemal Bey'e göre Konya, Karaman ve Ereğli civarındaki zahire gerek Adana çevresinde zahire yokluğu nedeniyle ekmeğin dahi fiyatlarının yükselmesi gerekse buralardaki zahirenin yağmur nedeniyle çürümeye yüz tutması zahirenin ihracını gerekli kılmaktadır. BOA, DH.İ.UM, 20-8/2-13, H. 07.04.1338 (30 Aralık 1919).

⁶⁵ ATASE, İSH-7, 326/218; ATASE, İSH-5, 204/185.

⁶⁶ İstihbarat bilgilerine bakılırsa Ata Bey, aynı zamanda İngiliz ve Fransızlar adına casusluk yapmaktadır. ATASE, İSH-13, 931/62.

⁶⁷ ATASE, İSH-7, 327/78.

⁶⁸ ATASE, İSH-7, 327/87.

⁶⁹ ATASE, İSH-2, 62/65; ATASE, İSH-5, 202/142.

olduğu düşünüldüğünde zaman kazanma düşüncesidir. Ayrıca mevcut askerî birliklere zarar verilmek istenmemektedir.

Aralık 1919'da 41. Fırkanın Ulukışla'da oluşturduğu buhran, en azından resmî makamlar nezdinde böylece çözüme kavuşmuştur. Fakat 20. Kolordunun isteği paralelinde bir gelişme Ocak 1920'de Karaman'da yaşanmıştır. Konya Valisi Suphi Bey'in 4 Ocak 1920'de Dâhiliye Nezaretine gönderdiği şifreye bakılırsa Karaman Kuva-yı Milliyesi Mersin'e sevk edilecek zahireyi yasaklamış ve böylelikle engel olmuştur⁷⁰. Engellenen zahire Ata Bey ile ortağına ait olması muhtemeldir. Nitekim benzer faaliyetler Karaman ile sınırlı kalmaz. Ereğli ve çevresinde Ocak ayının sonunda benzeri faaliyetler Dâhiliye Nezaretine rapor edilmiştir. Buraların Niğde'de bulunan 11. Fırkanın kontrol sahasında bulunması ve fırkaya mensup askerler tarafından engellenmesi dikkate alındığında fırka komutanı kararlılığından bir şey kaybetmemiştir. Fırka komutanı zahirenin sevk edilmemesi için istasyonlara birer zabıt ile ikişer asker dahi görevlendirmiştir. Dâhiliye Nezareti benzeri faaliyetlere bir an önce engel olunması için emir verilmesini ve çürümeye yüz tutan zahirenin bir an önce devlet sınırları içerisinde olan Adana'ya sevk edilmesini istemiştir⁷¹. Şubat ayına gelindiğinde Ereğli çevresinde sorunlar çözülmemiştir. Çünkü askerî makamlar zahirenin Adana'ya değil Mersin'e gönderildiğinden emindir. Yani zahire Adana'daki vatandaşların hizmeti için değil ihracat için sevk edilmektedir. Ayrıca ahalden toplanan zahirenin bedelleri satıldıktan sonra ödenmek üzere dolayısıyla teminatsız olarak toplanmaktadır. Bu durum askerî unsurların elini güçlendirdiğini düşünen Vali Suphi Bey, hem tüccarların haksız kazanç sağlamalarının önüne geçmek hem de oluşan sorunların çözümü için zahirelerin teminatsız şekilde Adana ve İstanbul'a gönderilmemesini talep etmiştir⁷².

Askerî birliklerin ve Kuva-yı Milliye'nin bütün engellemelerine karşın Şubat 1920'de Konya istasyonundan toplanan zahire Adana'daki Fransız askerlerinin iaşesi için eksiksiz sevk edilmiştir. Karaman'da ise daha sevk edilmeyi bekleyen 100 civarında vagon bulunmaktadır. Valilik, bunların da 15'inin sevkine başlanabileceğiyle ilgili Konya Fransız temsilciliğine bilgi vermiştir⁷³. Neticede kara ve demir yollarıyla Anadolu ve Karaman'dan gelecek zahire ve hayvanların transit nakliyatı sırasında Pozantı'da yapılacak teftiş ve yüzde bir vergi alınması, 18 Şubat 1920 tarihli bir kararnameyle belirli bir usule bağlanmıştır. Buna göre: 20 Şubat'tan itibaren

⁷⁰ BOA, DH. SFR., 656/31, R. 4 Kanûnusânî 1336 (4 Ocak 1920).

⁷¹ BOA, DH.İ.UM, 20-8/2-71, H. 12.05.1338 (2 Şubat 1920); Fırka komutanının engellemesi Maliye Nezaretinin de gündemine gelmiştir. Nezaret, bölgeye gönderdiği bir müfettişin raporunu dayanak göstererek Harbiye Nezaretine engellemeler nedeniyle ahali ve tüccarların zarar ettiklerini ve fırkaya bağlı askerî birliklerin faaliyetlerinin önlenmesini istemiştir. Harbiye Nezareti de yeniden 12. Kolordu'ya emir vermiştir. ATASE, İSH-2, 52/6.

⁷² BOA, DH.İ.UM, 20-8/2-88, H. 20.05.1338 (20 Şubat 1920).

⁷³ BOA, DH.İ.UM, 20-9/2-18, H. 13.06.1338 (4 Mart 1920).

demir yolu ve kara yoluyla Anadolu ve Karaman'dan hayvan ve zahirenin transit şekilde nakline Pozantı'da müsaade edilmiştir. Bu hususta nezaret etmek ve istatistik tutmak üzere Pozantı, Adana ve Tarsus'ta daireler oluşturulmuştur. Kara yoluyla transit gönderilecek zahireler ve hayvanlar Pozantı teftiş dairesince görülerek usulünce beyannameler düzenlenecek ve yüzde bir muayene vergisi ile hayvanlar damgalanacaktır. Pozantı yoluyla kara yolundan geçen zahire ve hayvanlara gidecekleri yere kadar bir gümrük memuru refakat edecektir. Demir yoluyla geçecekler de aynı şekilde Pozantı kontrol dairesi tarafından görülerek hayvanlar damgalanacak ve düzenlenen beyannameleri arabanın vagonlarına bağlanacak ve vagonlar kurşunlanacaktır (varış noktasına kadar açılmamak için kapatılması). Kararnameye uymayanlar cezalandırılacaktır, ayrıca askerî ve mülki görevliler bu kararnamenin hükümlerini uygulamada görevlidir⁷⁴.

5. Güney Cephesi'nde Fransızların İşgal Sahasını Genişletmesi Sonucu Mandason-Arıkören Arasında Yaşanan Tren Faciası

Mütareke döneminin getirdiği olağanüstü şartlar içerisinde birçok trajedi söz konusudur. Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti için işgallerle oluşan haksızlıkların yanında iâşe, ulaşım ve sosyal alanda yaşanan ve unutulmaması gereken olaylar bulunmaktadır. Mütareke günlerinde Karaman kazası içerisinde bulunan Mandason-Arıkören arasında meydana gelen tren faciası bu olaylardan birisidir. Olay, 23 vagondan müteşekkil ve 1669 numaralı bir yük ve yolcu treninin 21-22 Şubat 1919 günü Ereğli'den Konya'ya hareket hâlindeyken gece saat üçte, benzinin tutuşması ve akabinde askerî mühimmata ateşin temasıyla oluşan patlamayla meydana gelmiştir. Patlama trenin ön kısmına yakın vagonların birinde meydana gelmişti. Bu nedenle patlamanın olduğu kısımdan tren ikiye bölünmüştür. Öyle ki lokomotif ile yük ve yolcu vagonları birbirinden ayrıldığı gibi demir yolu hattı da harap olmuştu. Lokomotif belgelerinde ifade edildiği şekliyle adeta "kaçarak kurtulmuş" ve Konya yönüne doğru hareket etmişti. Treninin orta kısmındaki 14 vagon ağır hasar alarak devrilmiş ve birbiri üzerine yığılmış bir hâldeydi. Arka kısımda bulunan yedi-sekiz vagon ise güçlkle Karaman'a doğru çekilerek kurtarılabildi. İlk anda 43 kişinin öldüğü belirlenmiş ve 52 ağır yaralı da imdat treniyle Konya'ya sevk edilmişti⁷⁵.

Trende önemli miktarda yolcu olduğu gibi özellikle Askerî mühimmat ve teçhizat ile kıymeti yaklaşık üç milyon otuz iki bin dört yüz kuruş değere sahip çeşitli posta malzemeleri de bulunmaktaydı. Asıl önemlisi trende önemli miktarda asker ve sivil vatandaş vardı. 14 vagonun tahrip olması neticesinde oluşan bu olayı trajik hâle getiren ise kazada asker ve sivil 51 kişinin

⁷⁴ BOA, DH.İ.UM, 20-9/2-23, H. 23.06.1338 (14 Mart 1920).

⁷⁵ ATASE, İSH-1, 75/91; ATASE, İSH-2, 55/46.

ölmesi, 70 kişinin çeşitli şekilde yanarak veya faklı nedenlerle yaralanması ve 50'den fazla kişinin ise kayıp olması veya tamamen yanmasıdır⁷⁶. Kaza hakkında 41. Fırkanın soruşturmasıyla ortaya çıkan bu verilere bakıldığında olayı bir facia olarak nitelemek yerinde olur.

Kazada ilginç olan nokta ise posta, yolcu ve askerî mühimmat taşıyan vagonların neden bir arada olduğu veya bir lokomotifle bağlandığıydı. Çünkü askerî malzeme taşıyan trenler hızlı, yolcu ve posta trenleri ise daha yavaş hareket etmeliydi. Bu nedenle sivil ve askerî unsurları taşıyan vagonlar ile posta vagonları daha çok yavaş hareket eden karma veya yük trenlerine bağlanıyordu. En önemlisi de böyle bir uygulamanın riskleri nedeniyle tercih edilmediği idi. Bu sorular özellikle Anadolu Demir Yolları Askerî Komiseri ile Posta, Telgraf ve Telefon Nazırlığı⁷⁷ için merak konusuydu ve ilgili kurumlardan bunun bir zorunluluk olup olmadığına cevabı beklenmekteydi⁷⁸.

Kazanın yaşandığı demir yolu hattının kontrolü, mütareke gereği İtilaf Devletlerine bırakılmıştı. Bu bakımdan kaza ile ilgili ilk değerlendirmelerde trenin İtilaf Devletleri tarafından sevk edildiği düşünülürdü. Hatta sevk edilen cephanenin Osmanlı Devleti'ne ait olmadığı dahi ileri sürüldü. Fakat askerî mühimmat üzerindeki sır bir müddet sonra ortadan kalktı. Gerçekten yük, posta, yolcu ve askerî malzeme unsurlarının bir araya getirilmesi tahmin edildiği gibi olağanüstü şartlarda oluşmuştu. Zira Çiftehân'ın Fransızlar tarafından 3 Şubat'ta işgali üzerine buradaki cephane ve askerî malzemeler 12. Kolordunun bilgisi dâhilinde iç kesimlere nakledilmek istenmişti⁷⁹.

Esasında faciyanın kaynağı Güney'de Fransızların işgal sahasını genişletmesiyle ilgiliydi. Bu doğrultuda Fransızlar ilk olarak, 1 Şubat 1919'a kadar müsaade edilmesine rağmen, 27 Aralık 1918'de Pozantı'yı işgal etti. Bu sayede İç Anadolu ile İstanbul-Adana demir yolu ulaşımını kontrol altına almak ve Kilikya'daki egemenliğini pekiştirmek istiyordu⁸⁰. Bundan sonra Pozantı'dan altı kilometre uzaklıkta ve Konya Vilayetine bağlı Çiftehân'ı işgal ederek mütareke hükümlerine aykırı bir şekilde işgal sahasını genişletti. Genişleme bir bakıma buraya yakın bir konumda bulunan Ulukışla'nın da tehdit altına girmesi demektir. Bunun için Ulukışla'daki askerî araç-gereç ve mühimmatın Konya, Niğde, Karaman ve Afyon depolarına taşınmasını gerekiyordu⁸¹. Bu şartlar içerisinde, belki de dikkat çekmemesi için yolcu ve posta vagonlarına askerî malzeme ve mühimmat

⁷⁶ ATASE, İSH-7, 351/179.

⁷⁷ Nisan 1919'dan itibaren nazırlık, genel müdürlük oldu.

⁷⁸ ATASE, İSH-2, 55/46.

⁷⁹ ATASE, İSH-2, 55/46.

⁸⁰ Kâmil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s. 314.

⁸¹ Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s.

eklenmişti. Olayın yaşandığında ortaya çıkan soruların cevabı ise olağanüstü şartlarda ve gizlice bu askerî unsurların taşınması kararı ve bunun uygulanmasından başka bir şey değildi.

Kazada vefat eden ve yaralananlara bakıldığında kadın ve erkek sivillerin yanında önemli miktarda Askerî personel de bulunmaktadır⁸². Kazada ölenlerin 100 kişinin üzerinde ve ağır yaralananların ise 70 olması olayın büyüklüğünün göstergesidir. Mütareke döneminde yaşanan kargaşa ortamının getirdiği olumsuzluklardan birisi olarak değerlendirilmesi gereken bu olay, kazanın oluşumunda askerî ve sivil unsurlara sahip vagonları bir araya getirmenin ne gibi büyük olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığını görmesi bakımından önemlidir.

6. Millî Mücadele’de Karaman’ın Genel Görünümü ve Millî Mücadele’ye Katkısı

Mondros Mütarekesi’nden sonra kurulan millî cemiyetlerin ortak amacı, azınlıklar ve işgalci devletlerin Anadolu’da yaptığı haksızlıklara karşı millî hakların korunmasıydı⁸³. Bu düşünce doğrultusunda mütareke sonrası özellikle Ermeni ve Rum azınlıkların taşkınlık yaptığı vilayetler ile işgale uğrayan ve uğrama ihtimali bulunan vilayetlerde millî hareketler başladı ve kısa sürede gelişti. Bir başka ifadeyle İstanbul Hükûmetlerinin mütarekenin haksız ve hukuksuz uygulamalarına sessiz kalması üzerine Türk milleti Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-ı Hukuk, Redd-i İlhak gibi cemiyetlerle siyasi, Kuva-yı Milliye ile de askerî teşekküllerle mücadeleye başladı. Mütarekeden hemen sonra Anadolu’da birçok vilayette bu siyasi ve askerî yapılar hızla görülürken Konya Vilayetinde ise Sivas Kongresi sonrası Mustafa Kemal Paşa’nın talimatıyla oldu. Bu durumun oluşmasında iki hususun dikkate alınması gerekir. Birincisi 1919 yılında Millî faaliyetlere karşı Damat Ferit Paşa hükümetinin bütün politikalarını harfiyen uygulayan Cemal Paşa’nın iki dönem Konya Valisi olması, ikincisi ise azınlık ve işgal faaliyetlerinin bu vilayet sınırları içerisinde somut bir şekilde görülmemiş olmasıdır. Vilayet ve çevresinde özellikle 12. Kolordu ve Karaman’da bulunan 41. Tümen’in yönlendirmesiyle Anadolu’daki millî duygu ve hareketlere destek eksik değildi.

Karaman aslında Millî Mücadele’nin ilk günlerinde mütareke sonrası gelişmeleri yakinen takip etmekte ve işgalleri kaygıyla izlemekteydi. Bu bakımdan Anadolu’nun birçok yerleşim yerinde olduğu gibi İzmir’in Yunanlar tarafından 15 Mayıs 1919’da işgali üzüntüyle karşılandı ve kazada protesto edildi. Bu işgal Karamanlılar için Wilson prensiplerinin açıkça bozulması anlamı taşımaktaydı. Ayrıca çoğunluğu Müslüman olan memleketin Osmanlı egemenliğinde kalması istekleriydi ve işgallerin devam etmesi hâlinde Millî Mücadele’ye desteklerinin tam olacağını net

⁸² BOA, DH.İ.UM, 19/1, H-05-06-1337 (25 Şubat 1920).

⁸³ Tefik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu’da*, Cumhuriyet Gazetesi Yay, İstanbul 200, s. 26.

bir şekilde ortaya koydular: *Biz Karaman kazası ahalisi bu suretle cebren yapılacak istilaları kanımızın son damlasına kadar men etmeye karar verdik. Hak ve adalet uygulanmaz ise barış ayakta tutulamaz.* Bu düşüncelerle bir taraftan işgallere karşı mücadeleyi savunurken, diğer taraftan da İstanbul hükûmetini önlem almakta acele etmesi konusunda uyarmaktaydı. Belediye Reisi Ahmet, Cemiyeti İslâmiye Reisi Mehmet Vasfi, ulemadan Asım ile eşraftan Mehmet, Mehmet Sabri, Hilmi, Yakup ve Sabri Beyler imzalı telgraf, gerek hükûmeti göreve çağırması gerekse başlayacak olan Millî Mücadele’de safını açıkça belli etmesi bakımından mühimdir⁸⁴.

Mustafa Kemal Paşa, Konya’da millî teşkilatların kurulması gerektiği düşüncesindeydi. Bu nedenle Birinci Bozkır İsyanı’nı bastırmak için şehirde bulunan Refet Bey’e bu düşüncesini ilettili ve Refet Bey’in öncülüğünde şehirde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 8 Ekim 1919’da kuruldu. Bu gelişme aynı zamanda vilayetin kazası olan Karaman’ın da millî teşkilatlanmaya katılması anlamına geliyordu⁸⁵. Bu durumu 12. Kolordu, 22 Ekim 1919 günü bölgeden gönderdiği raporda “Karaman Harekât-ı Milliye’ye iştirak etti” şeklinde bildirdi⁸⁶. Dolayısıyla Konya’dan hemen sonraki günlerde millî harekete katılan Karaman, artık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuva-yı Milliye aracılığıyla Millî Mücadele’nin bütün kararlarına hem katılacak hem de bölgede uygulayacaktı. Kurulan Karaman Kuva-yı Milliye⁸⁷ teşkilatını, başlangıçta Arif (Baysal) Bey, daha sonra ise Mersin Kuva-yı Milliye Reisi Emin Arslan Bey ile faal olarak birlikte hareket eden Fethi Bey yönetmekteydi⁸⁸.

Karaman’da millî teşkilatlanma arşiv belgelerinde böyle olmakla birlikte, daha önceki tarihlerde özellikle Silifke ve Mersin’de Fransızlara karşı yürütülen millî hareketlere Karaman’daki askerî birliklerden önemli miktarda askerî destek sağlanıyordu. Bu kapsamda Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuva-yı Milliyesi aracılığıyla 139. Alay, önemli miktarda destek oldu. Bu destek, 5 Aralık 1919’da develerle nakledilen iki yüz Rus yapımı tüfek ve yirmi bir sandıkta otuz

⁸⁴ Hamdi Atamer, “Millî Direnme”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S: 7, Nisan 1968, s. 20-21.

⁸⁵ Mehmet Önder, *Millî Mücadele’de Konya, Delibaş Hadisesi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953, 64. Aslında Karaman’da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti daha önceki günlerde kurulmuştu. Fakat Vali Cemal Paşa’nın adamlarının sıkı takibi sonucunda Karaman Müftüsü Hadizâde Mustafa Efendi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti evraklarını alarak Mut’a kaçmak zorunda kalmıştı. Çelik, *Mut Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri*, s. 104.

⁸⁶ ATASE, İSH-5, 196/236.

⁸⁷ Karaman’da oluşturulan millî teşekküllerin zaman zaman çevrede olumsuz hareketleri de söz konusudur. Örneğin Karaman’da Fevzi Bey idaresindeki Kuva-yı Milliye müfrezesine mensup bazı kişilerin Mut’ta birtakım keyfi uygulamalar yaptığı Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin 20 Temmuz 1920 günlü kararlarına konu olmuştur. Bkz. Çelik, *Mut Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri*, s. 17,70.

⁸⁸ ATASE, İSH-12, 835/120.

bin adet cephaneden oluşuyordu⁸⁹. Karaman'dan gelen silahlar makbuz karşılığında gönüllülere dağıtıldı⁹⁰.

Karaman'da millî teşekküllerin oluşmasıyla kazadaki millî yapıların Güney Cephesi'ne desteği daha da arttı. Bu doğrultuda Aralık 1919'da Yüzbaşı Emin Arslan, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Adana'ya Kuva-yı Milliye Müfrezesi Komutanı olarak atandı ve Emin Arslan Bey, Konya ve çevresinden topladığı 85 kişiyle 5 Ocak 1920'de Karaman'a doğru hareket etti. Emin Arslan Bey'i ve müfrezesini Karaman Belediye Reisi Hüseyin Bey ve Arif Bey karşıladı. Emin Arslan Bey'in müfrezesine Karaman'da da yirminin üzerinde er ve erbaş katıldı. Yeni katılanlar Karaman Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından giydirilirken Karaman Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı Murat Bey de 139. Alay deposundan silah, cephane ve teçhizatları sağladı. Karaman'dan her bakımdan desteği fazlasıyla gören ve daha da güçlenen müfrezesi, Silifke Askerlik Şubesi Başkanlığına atanan Binbaşı Emin (Mengenli) Bey'in emrine girerek 20 Ocak'ta Mut'a hareket etti⁹¹. Karaman, Mersin ve çevresindeki millî kuvvetlerin ulaşım, iaşe ve askerî donatımı bakımından mühim bir mevkiye bulunmaktaydı. Karaman'dan Silifke'ye geçiş için genellikle kullanılan kara yolu, patika ve sadece merkeplerle gidilebilen Mut yoluydu. Bunun dışında Silifke'ye ikinci yol Mara (Kırobası) üzerindendi. Her iki yol, çok bozuk ve ormanlık bir yapıdaydı. Yollar sadece piyade ve süvarilerin hareket edebileceği şekildeydi. Yolların güzergâhındaki arazi gerek savunmaya gerekse yollar dışında hareket etmeye elverişli değildi⁹².

Güney'de Fransızlara karşı yürütülen mücadelelerde Karaman'ın desteği Silifke ile sınırlı kalmadı. Mut Müdafaa-i Hukuk Karar Defteri kayıtlarına göre Ekim 1920'de Karaman ve Mut'tan Adana Kuva-yı Milliye teşkilatına destek için millî kuvvetler gönderildi⁹³. Yine Fransızlara karşı Maraş'ta yürütülen mücadelede Ereğli ve Karaman'dan 200'ün üzerinde er desteği sağlandı⁹⁴.

Bütün bu bilgilere bakıldığında Millî Mücadele'nin ilk yıllarında Karaman, daha çok Güney Cephesi ile etkileşim hâlinde olmuştur. Buna karşın TBMM'nin düzenli birlikleri kurması ve devamında Batı Cephesi'nde Yunanlara karşı mücadelelerin yoğunlaştığı günlerde kazanın Batı Cephesi'ne bütün yönleriyle katkısı söz konusudur. Özellikle demir yolu hattı üzerinde bulunması

⁸⁹ Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri*, s. 17,70.

⁹⁰ Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi*, s. 315.

⁹¹ Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi*, s. 307-308.

⁹² ATASE, İSH-10, 627/27; Silifke ve Mersin'de Fransızlara karşı yürütülen mücadelelerde Karaman, Mut ve Silifke Kuva-yı Milliyesi birlikte hareket etmiştir. Nitekim Fransız Fevkalade Komiserliği'nin İstanbul Hükûmetine verdiği 3 Şubat 1920 tarihli notada "içlerinde Karamanlıların da bulunduğu beş yüz kişilik muntazam bir kuvvetin Mut'ta toplandığı" ve kendilerine karşı oluşan bu çetelerin faaliyetlerinin durdurulması istenmiştir. ATASE, İSH-2, 58/2.

⁹³ Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri*, s. 65.

⁹⁴ ATASE, İSH-12, 802/20.

nedeniyle cepheye taşınacak cephane ve erzaklar için oluşturulan Ulukışla-Karaman-Konya-Sarayönü hattı üzerinde önemli levazım duraklarından birisiydi. Önemli miktarda cephane ve erzak depolarının Karaman'da olması nedeniyle 1921 yılı başlarında hat ve nokta komutanlığı ile levazım sevk memurluğu oluşturuldu⁹⁵. Karaman depolarında toplanan buğday Afyon-Çay savunmasında görevlendirilen I. Orduya sevk edilmekteydi⁹⁶.

Millî Mücadele'nin Batı Cephesi 9 Kasım 1920'de, Batı ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Güney Cephesi'nin merkezi Konya, komutanı da Albay Refet Bey olmuştu. Bu komutanlığa bağlı 7. Atlı Piyade Tümeni ve tümen emrinde bulunan ve her biri 300 erden oluşan 5 ve 6. Atlı Piyade Alayları Karaman'da konuşlandırılmıştı. Esasında Kayseri'de oluşturulan ve komutanlığına Ertuğrul Grubu Kurmay Başkanı Binbaşı Derviş (Korgeneral) Bey'in atandığı bu Tümen, 23 Kasım 1920'de Karaman'a geldi. Burada tümenin eksik hayvanları ile diğer ihtiyaçları tamamlanarak barındırılması sağlandı. Bir süre sonra 7. Atlı Piyade Tümeni lağvolunarak yerine 2. Süvari Tümeni verilmişti. Karaman'da hayvan depolarının bulunması burada atlı birliklerin oluşturulmasında önemli bir unsurdur. 1921 yılında kazada bulunan 500 yataklı seyyar hastane, 1922'de Batı Anadolu Menzil Müfettişliğine bağlı olarak 800 yatak kapasitesine sahipti⁹⁷.

Batı Cephesi'ne başlangıçtan itibaren aynı ve nakdi yardımlarıyla öne çıkan vilayetlerin başında Konya bulunmaktadır. Özellikle Yunan ordusunun Afyon'a kadar geldiği günlerde Konya'nın rolü daha da önemli hâle geldi. Batı cephesinde mücadelelerin yoğunlaştığı günlerde gerek istihkâm hizmetlerinde gerekse muharebelerde görevlendirmek amacıyla Konya ve çevresinde yardımcı birlikler oluşturulmuştu. Müzaheret İstihkâm Taburu olarak isimlendirilen bu birliklerin sayıları 2.000'lere kadar ulaşmaktaydı. Bunların içerisinde Karaman, Ermenek, Mut ve Silifke atlı müzaheret kıtaları da bulunmaktaydı ve daha çok Karaman'dan Akşehir'e sevk edilerek 12. Kolordu emrine giriyordu. Esasında bu müzaheret birlikleri Konya'nın diğer kazalarında da oluşturulmakta ve daha sonra askerî birliklerin emrine verilmekteydi⁹⁸.

Türk ordusunun Batı Cephesi'nde kazandığı zaferler diğer şehirlerde olduğu gibi Karaman'da da sevinçle karşılandı. Millî Mücadele'nin zaferle neticelenmesi için camilerde dualar edildi ve hükümet konağı önünde kutlamalar tertiplendi. En önemlisi de gerek halkın sevinç hissiyatını yansıtmak gerekse yürüttüğü mücadele için Büyük Millet Meclisi'ne tebrik ve destek telgrafları çekildi. Bu doğrultuda İkinci İnönü Zaferi nedeniyle Karaman'dan TBMM'ye 4/5 Nisan

⁹⁵ *Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler*, C. VII, Genelkurmay Basımevi., Ankara 1975, s. 237, 245, 286.

⁹⁶ ATASE, İSH-9, 604/105.

⁹⁷ *Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler*, C. VII, s. 539, 543, 591; *Türk İstiklal Harbi*, C. II, Kısım 3, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s. 49.

⁹⁸ *Türk İstiklal Harbi*, C. II, Kısım 3, s. 437, 479.

1921’de gönderilen destek telgrafı şöyleydi: *Üç günden beri sabahları Karaman’da büyük âlimler, memurlar, amirler, subaylar ve belediye görevlileri, ahali camii şerifte düşmanın kahrolması, kahraman ordumuzun zaferlerinin devamı için kırk bir hatm-i şerif okunarak dua etmişler ve bu gecede Miraç Kandili hürmetine şehitlerin ruhuna ithaf olunmak üzere bir Mevlid-i Nebevi okutulacağı malumat olarak arz eyler ve şu mübarek geceyi ümera, subaylar ve ahali namına tebriklerimizi arz eyleriz⁹⁹.*

Benzer şekilde Sakarya Savaşı günlerinde, 22 Ağustos 1921 tarihli ve Belediye Başkanı Ahmet Tefvik imzalı telgraf, Türk ordusuna dua ve destek içermekteydi: *Ordumuzun yılmaz azim ve imanı karşısında iki defa feci şekilde perişan olan düşman ordusunun bu defa da imha edileceğine kuvvetli bir imanla inanan Karaman ahali dalga dalga köylerden gelerek birlikte on bin kişilik bir miting akdederek pek harareti ve heyecanlı nutuklar arasında milletin ulvi gayesini elde edinceye kadar malen, beden en bütün varlığını feda edeceğine bir kere daha ahd ve yemin eyledi. Vatanın müdafaası uğrunda kahramanca ve insanüstü bir gayretle çalışan zat-ı devletinize ve mebuslarımıza, bütün kumandanlarımıza minnettarlıklarımızı ve saygılarımızı arz eder, her biri sevgili yavru ve kardeşlerimiz olan arslan yürekli, cesur ordumuza selam ve hürmetlerimizin aracılığıyla tebliğini istirham eyleriz. Yine Ermenek kazası da bu telgraftan iki gün önce TBMM aracılığıyla Türk ordusuna benzer içerikte desteğini ilettili: *Memleketimizi pis ayakları ile kirleten Yunan’ın def edilmesine kadar malen, beden en bütün fedakârlıkları yapmaya amadeyiz. Şehrimizde toplanan kalabalık selam ve saygılarının orduya iletilmesini talep ve Allah’tan yardım için dua etmişlerdir. Bu içtima esnasında yardım toplanmıştır. Ermenek kazası savaşın en şiddetli olduğu günlerde destek telgrafını yineler. Karaman ise Sakarya Savaşı’ndan sonra Belediye Başkanı ve Müftü Mustafa imzasıyla Belediye Meydanı’nda vatanperver konuşmaların yapıldığını, kurbanların kesildiğini ve zafer duası edildiğini duyurur¹⁰⁰. Karaman halkı, Büyük Taarruz günlerinde yine cepheden gelen zafer haberleri üzerine şehirde kutlamalar tertip etti ve başlangıcından itibaren desteklediği Millî Mücadele’nin haklı gururunu yansıtmaya devam etti.**

Sonuç

Coğrafi konumu gereği Karaman, Osmanlı Devleti’nin mütareke sonrası güneyden askerî birliklerini çekme ve konumlandırma faaliyetleri içerisinde hem bir durak hem de askerî unsurların bekleme, yerleşim ve depolama alanı olmuştur. Başlangıçta bu yapısı Millî Mücadele’nin başlamasıyla yerini hareketliliğe bırakmıştır. Kazadaki mevcut askerî birlikler gerek güney gerekse

⁹⁹ Haluk Selvi-Bülent Cırık, *Millî Mücadele’de TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 2020, s. 211.

¹⁰⁰ Selvi-Cırık, *TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar*, s. 222.

batı cephesine nakledilerek bu bölgelerin savunulmasında mühim roller üstlenmiştir. Özellikle Adana-Silifke hattında işgal faaliyetlerini genişleten Fransızlara karşı mücadele eden düzenli ve gönüllü birliklere iâşe ve muhabere anlamında katkılar sunmuştur. Karaman'ın demir yolu hattı üzerinde olması nedeniyle kazaya yabancı askerlerin de geldiği görülmektedir. Bu durumun dikkat çekici yönü ise mütareke gereği Anadolu'da diğer birçok istasyonda benzeri faaliyetlere ses çıkarılmazken Karaman'daki kuvvetler hassastır ve tepkilerini ortaya koymaktan çekinmemiştir. Güney cephesi ile olan etkileşiminin yanında doğal olarak Konya Vilayeti'nde yaşanan askerî ve siyasi gelişmelerin etkilerine doğrudan veya dolaylı muhatap olmuştur. Bozkır İsyanı'nın Karaman'a yayılma ihtimali üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın endişelenerek kazada millî birlik ve beraberliğin sağlanmasını istemesi Karaman'a verdiği önemin göstergesi olmuştur. Buna karşın Delibaş İsyanı'nın Karaman'a yayılması erken önlemlere rağmen engellenememiştir. Burada isyana mahalli ve Karaman köylerinden desteğin olması kısa süre de olsa isyancıların kazayı ele geçirmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Kazaya neredeyse eş zamanlı şekilde Refet Bey ile Adana'dan kuvvetlerin gelmesi Millî Mücadele için şehrin ne kadar önemi olduğunu göstergesidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Fransızların bölgede casuslar aracılığıyla kargaşa çıkarmaya dönük faaliyetleri desteklemiş olmasının belgelere yansımış olmasıdır. Zira Fransızlar, oluşturacakları kargaşa sayesinde bölgenin ekonomik kaynaklarını yöneteceklerini bildikleri gibi güneye iâşe ve askerî anlamda desteğinin de kesileceğini biliyorlardı.

Millî Mücadele yıllarında kazada yaşanan gelişmelerden en dikkat çekici olanı şüphesiz zahire meselesidir. Esasında meselede amaç Konya Vilayeti'nin zahire kaynaklarını yönetmekti. Burada gerek Karaman'da depolama alanlarının fazlalığı gerekse civarında üretim kaynaklarının devamlılığı kazadaki zahireye Fransızların göz dikmesini sağladı. Fakat beklemedikleri şekilde Karaman ve Ereğli'de ortaya çıkan tepki, meseleyi hükûmet düzeyinde bir soruna dönüştürdü. Fransızlar zahire ihracını, rahatça yapabildiği gibi zor kullanarak ve yöredeki tanınmış kişiler aracılığıyla yaptı. Fransızların Karaman'dan ihracat yoluyla kesin olarak ne kadar zahire götürdüğü belgelere yansımamıştır. Bazı belgelerde 100, bazılarında ise 150 vagon şeklinde zahire miktarı zikredilmektedir. Miktar ne olursa olsun tepkilerden sonra hükûmetin, sadece Karaman'dan değil Anadolu'nun başka yerlerinden de zahire ve hayvan ihracatına izin vermesi savaş sonrası yokluklar içerisinde olan Anadolu'yu yok saymasıydı. Üstelik buna yüzde birlik bir vergi ile müsaade etti. Söz konusu zahire ve havyaların bir kısmı güneyde bulunan Fransız askerlerin ihtiyacı için kullanılırken bir kısmı da Mersin'den ihraç ediliyordu.

Zahire ekseninde gelişen bu olayın mütareke döneminde gerçekleşmesi düşündürücüdür. Zira Birinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkılan ve ekonomik açıdan son derece kötü bir dönemde

Osmanlı Hükûmetinin İtilaf Devletlerine sadece siyasi olarak teslim olmadığı, aynı zamanda ekonomik olarak da teslim olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle İtilaf Devletlerinin zahireye ilgisi siyasi ve askerî olarak Anadolu'yu kontrol etmenin yanında ekonomik kaynaklarına da yön vermek isteğinden başka bir şey değildi. Bu bakışa ilave edilmesi gereken bir başka bakış açısı ise işgalci devletlerin iâşe ihtiyaçlarını yine işgal sahalarının hinterlandından karşılamış olmalarıdır. Daha da önemlisi savaştan sonra olağan şekilde İstanbul ve diğer pek çok şehrin zahireye ihtiyacı varken, İstanbul Hükûmeti önce ihracata izin vermez fakat bir süre sonra izin vermek zorunda kalır. Bir bakıma zorunluluk olan bu durumu, işgalci devletlerin İstanbul hükûmeti üzerindeki baskısı ve hükûmetin de teslimiyeti olarak değerlendirmek gerekir. Bunun yanında işgal sahalarındaki Osmanlı vatandaşlarını gerekçe göstererek zahirenin Mersin yoluyla İzmir'deki Yunanlara gönderilmesine ses çıkarılmaması mütareke ortamında hükûmetin teslimiyetçi politikalarının bir başka örneğidir. Buna karşın Harbiye Nezareti, kolordu ve hükûmetin talimatlarına rağmen birçok askerî birliğin zahire ihracını engelleme faaliyetleri ise Anadolu'daki millî duyguların ne kadar canlı olduğunun kanıtıdır.

Mandason-Arıkören arasında yaşanan tren kazası veya faciası, mütarekeyle oluşan olağanüstü şartların bir ürünüdür. Gerçekleşmesi ve sonuçları itibariyle yaşanan facia, Fransızların güneyde işgal sahalarını genişletmesinin etkisiyle dönemin askerî makamları tarafından alınan büyük bir riskti. Çünkü askerî mühimmatın iç kesimlere mütarekeye muhalif olmayacak şekilde ve dikkat çekmeden taşınması gerekiyordu. Bunun da yolu sivil vatandaşların ve postanın olduğu bir tren vasıtasıyla taşınmasıydı. Esasında bu tehlikeli karar, muhtemel ki askerî mühimmatın hızlıca yüklenmesiyle birleşince büyük bir faciayla sonuçlandı. Bu bakış açısını destekleyecek belgelerde bir bilgi bulunmama ile birlikte sonuçlarına bakıldığında rahatlıkla söylenebilir.

Mütarekenin ortaya çıkardığı böylesine olumsuz durumlar, TBMM Hükûmetinin Anadolu'da birlik ve beraberliği sağlamasıyla diğer şehirlerde olduğu gibi Karaman'da da ortadan kalktı. Özellikle Batı Cephesi'nde kazanılan zaferlere Karaman, bütün kaynaklarıyla birlikte ve fedakârca destek oldu. Batı Cephesi'nde kazanılan zafer haberleri kısa zamanda kazaya sevinç olarak yansıdı ve bu sevinçlerini de kaza halkı destek olarak yansıttı.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH.İ.UM), H-05-06-1337, 19/1.

BOA, DH.İ.UM, H. 17.02.1338, 20-07/2-30.

BOA, DH.İ.UM, H. 07.03.1338, 20-07/2-42.

BOA, DH.İ.UM, H. 24.03.1338, 20-7/2-64.

BOA, DH.İ.UM, H. 07.04.1338, 20-8/2-13.

BOA, DH.İ.UM, H. 16.04.1338, 20-08/2-28.

BOA, DH.İ.UM, H. 16.04.1338, 20-08/2-29.

BOA, DH.İ.UM, H. 12.05.1338, 20-8/2-71.

BOA, DH.İ.UM, H. 20.05.1338, 20-8/2-88.

BOA, DH.İ.UM, H. 13.06.1338, 20-9/2-18.

BOA, DH.İ.UM, H. 23.06.1338, 20-9/2-23.

BOA, Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı (DH. SFR.), 27 Kânûnuevvel 1335, 656/15.

BOA, DH. SFR., 4 Kanûnusânî 1336, 656/31.

ATASE

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Kataloğu (İSH-1), 75/91.

ATASE, İSH-2, 52/6.

ATASE, İSH-2, 52/94.

ATASE, İSH-2, 55/46.

ATASE, İSH-2, 58/2.

ATASE, İSH-2, 59/40.

ATASE, İSH-2, 62/65.

ATASE, İSH-3, 97/137.

ATASE, İSH-5, 196/236.

ATASE, İSH-5, 202/68.

ATASE, İSH-5, 202/142.

ATASE, İSH-5, 204/185.

ATASE, İSH-6, 236/110.

ATASE, İSH-6, 256/105.

ATASE, İSH-6, 263/137.

ATASE, İSH-6, 263/142.

ATASE, İSH-7, 319/83.

ATASE, İSH-7, 319/117.

ATASE, İSH-7, 320/188.

ATASE, İSH-7, 322/28.

- ATASE, İSH-7, 323/163.
ATASE, İSH-7, 326/68.
ATASE, İSH-7, 326/65.
ATASE, İSH-7, 326/86.
ATASE, İSH-7, 326/119.
ATASE, İSH-7, 326/126.
ATASE, İSH-7, 326/133.
ATASE, İSH-7, 326/134.
ATASE, İSH-7, 326/137.
ATASE, İSH-7, 326/157.
ATASE, İSH-7, 326/218.
ATASE, İSH-7, 327/69.
ATASE, İSH-7, 327/78.
ATASE, İSH-7, 327/87.
ATASE, İSH-7, 326/92.
ATASE, İSH-7, 326/205.
ATASE, İSH-7, 327/144.
ATASE, İSH-7, 329/150.
ATASE, İSH-7, 338/31.
ATASE, İSH-7, 338/32.
ATASE, İSH-7, 338/34.
ATASE, İSH-7, 338/117.
ATASE, İSH-7, 338/195.
ATASE, İSH-7, 351/85.
ATASE, İSH-7, 351/179.
ATASE, İSH-7, 352/50.
ATASE, İSH-7, 352/82.
ATASE, İSH-7, 368/192.
ATASE, İSH-8, 411/159.
ATASE, İSH-8, 413/3.
ATASE, İSH-8, 420/142.
ATASE, İSH-9, 583/4.
ATASE, İSH-9, 604/105.

ATASE, İSH-10, 627/27.

ATASE, İSH-10, 622/3.

ATASE, İSH-10, 625/167.

ATASE, İSH-10, 643/156.

ATASE; İSH-10, 643/162.

ATASE, İSH-11, 683/82.

ATASE, İSH-11, 683/151.

ATASE, İSH-12, 802/20.

ATASE, İSH-12, 804/85.

ATASE, İSH-12, 804/108.

ATASE, İSH-12, 835/120.

ATASE, İSH-13, 861/91.

ATASE, İSH-13, 861/102.

ATASE, İSH-13, 861/121.

ATASE, İSH-13, 931/62.

Kitap ve Makaleler

ALTAY, Fahrettin (2008) *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, Eylem Yay., Ankara

ATAMER, Hamdi (1968) "Milli Direnme", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S: 7, s. 19-23.

BENHÜR, Çağatay - YÜKSEL, Erol (2016) "Dava Vekili Refik (Koraltan) Bey'in Bozkır İsyanına Bakışı", *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır* (06-08 Mayıs 2016), Bildiri kitabı, Selçuk Üniversitesi, Konya 2016, s. 541-554.

BIYIKLIOĞLU, Tefik (2000). *Atatürk Anadolu'da*, Cumhuriyet Gazetesi Yay, İstanbul

ÇELİK, Kemal (1999) *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÇELİK, Kemal (2001) *Mut Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Millî Mücadele'de Mut*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.

ERDEHA, Kâmil (1975) *Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KONYALI, İbrahim Hakkı (1967) *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*, Baha Matbaası, İstanbul.

KURT, Mehmet (2007) *Eskiçağda Karaman*, Murat Kitabevi Yay, Ankara.

ÖNDER, Mehmet (1953) *Milli Mücadele'de Konya, Delibaş Hadisesi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya.

SAPANCALI H. Hüseyin (1993) *Karaman Ahval-i İctimaiyye, Coğrafiyye ve Tarihiyyesi*, (Yay.)

İbrahim Güler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

SELVİ, Haluk-CIRIK, Bülent (2020) *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara.

TUNCEL, Metin, "Karaman", *DİA*, C. 24, s. 444-447.

Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler (1975) C. VII, Genelkurmay Basımevi., Ankara.

Türk İstiklâl Harbi(2009) C. 4, Güney Cephesi, Gnkur. Basımevi, Ankara.

Türk İstiklâl Harbi(1974) C. 6, İstiklâl Harbinde İç Ayaklanmalar, Gnkur. Basımevi, Ankara.

Türk İstiklal Harbi (1999) C. II, Kısım 3, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

TÜRKMEN, Zekeriya (2001) *Mütareke Döneminde Ordunun Yeniden Yapılanması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.